

eesti psühholoogide liidu

nr. 42

oktoober 2006

2 **TIIA TULVISTE**

Presidendi veerg

Lõpetuseks meeldetuletus: järgmine vilistlaste kokkutulek ja psühholoogia-kongress toimub 26.–27. oktoobril 2007. Pange endale, palun, kohe märkmikusse kirja, et olete nendel päevadel Tartus.

3 **SÜNNIAASTAPÄEV**

*Emil Kraepelin 150
Sigmund Freud 150*

Juurtetu inimene on nagu lill vaasis, kes psüühiliselt "närtsib" varem kui see, kes on oma minevikust teadlik.

5 **JÜRI ALLIK**

Eesti psühholoogia laias maailmas aastal 2005

Kuna Eesti asub regressiooni sirgest allpool, siis vihjab see sellele, et psühholoogia areng Eestis on veidi ees kogu riigi inimarengu tasemest.

8 **JÜRI SAAR**

*Õiguspsühholoogia õpetamisest
Nebraska Ülikoolis*

Juristidele tähendab see üldise arusaama kinnistumist, et õiguspoliitika kujundamine peab põhinema sotsiaalse ja käitumisteaduste andmetel.

9 **KRISTJAN KASK**

Otsime kahe meetri pikkust ja sada viiskümmend kilo kaaluvat punapead! Lapstunnistajatest ja kognitiivsest intervjuust kui ühest küsitlemismeetodist

Riietust mäletatakse tavaliselt hästi aga – sarnaselt juustega – see on üks kergemini muudetavaid karakteristikuide inimese juures.

12 **ANNELI VEISSON**

Etnilise identiteedi avatus

Kas avatud identiteet on parimaks lähenduseks sõltub eelkõige sellest, kuidas küsimusele läheneda.

15 **IIRIS LUIGA**

Eksperimentidiplaneerimisel vaim vabaks!

Kui tudengitele jätta sisuvalikul vabad käed, siis võib juba ette kindel olla, et Tartu Ülikooli tudengid ei jäta oma vaimukust kasutamata.

17 **UUED LIIKMED**

*Katrin Pruulmann, Kristo Burk,
Merle Tihaste*

18 **KUS ME KÄIME?**

*Muljeid jagavad Kaia Kastepõld-Tõrs,
René Möttus, Nele Kuldkepp,
Maria Tamm, Kadri Kõiv, Luule Mizera,
Aet Alttoa*

24 **KAITSTUD KRAADID**

*Helle Pullmanni, Kenn Konstabeli,
Margus Tõnissaare ja Toivo Aaviku
doktoritööd ning 12 magistratööd- või
projekti*

31 **MIDA MA LUGESIN**

Kaire Kreegipuu

Kokkuvõttes tuleb muidugi tunnistada, et ega bioloogi ja psühholoogi näol pole tegu erinevate liikide, vaid sama liigi alamperekondadega, milliseid on mitmeid teisigi.

PRESIDENDI VEERG

Aasta on möödas eelmise laualehe ilmunisest ja meie kokkusaamisest vilistlaspäevadel ja psühholoogikongressil. See on olnud edukas aasta. Riigi teadustöö preemia sotsiaalteaduste alal tuli meile, seekord Talis Bachmannile uurimistööde tsükli “Kognitiivsete protsesside eksperimentaalne ja teoreetiline uurimine” eest. Kuigi seda on poole vähem kui eelmisel aastal, mil pärjati koguni 2 EPLi liiget — sotsiaalteaduste alal Jüri Allikut ja meditsiiniteaduste alal Jaanus Harrot, võime uhked olla.

Olen neid veerge kirjutades parasjagu Stockholmis, kus professor Lars-Göran Nilssoni auks peavad loenguid tema kolleegid teistest maadest ja/või tema kunagised doktorandid, kellega Lars-Göran on kas varem koos töötanud või ikka veel koos töötab. Neil teaduspidustustel osalevad ka 3 eestlast — Endel Tulving, tema õpetaja, Kristiina Kompus, tema õpilase Lars Nybergi õpilane, ja mina, Lars-Görani õpilane, mis sellest, et pigem formaalne. Eestlaste kohalolekust oli kasu vähemasti Risto Näätanenil, kes keeldus ettekannet pidades eestlaste õ-tähte ütlemast – tulin talle hädas appi. Lars-Görani juhendatud doktorantidest on juba üle 50 oma kraadi kätte saanud. Eestis töötaval psühholoogil on võimatu nii suure PhD kraadi kaitsnud juhendatavate arvuni jõuda, kui ka edaspidi võetakse nt Tartu Ülikooli psühholoogia osakonda aastas vastu ainult 4–5 uut doktoranti (Stockholmi ülikoolis on see arv 15). Suur doktorantide arv toob kaasa ka probleeme.

Hiljuti Lars-Görani käe all kraadi kaitsnutest kurtsid mitmed, et nad ei ole saanud täpselt sellist töökohata, nagu nad tahaks, sest töötavad ajutiselt uurimisprojektide juures, nt Karolinskas, tehes uurimusi, mis ei ole otseselt nende alalt ning nende jaoks nii huvitavad kui see, mida doktorantuuri ajal tegid. Paremate töökohtade saamiseks tuleb neil aga esmalt hoolega artikleid avaldada või siis Stockholmist ära kolida. Teiselt poolt võimaldab suur doktorantide arv palju sisukamat õppetööd läbi viia. Aastate eest oli Eesti doktorandi olukord kummaline, sest tõsiseltvõetavat õppetööd ei toimunud, tuli lihtsalt iseseisvalt oma doktoritöö jaoks uurimusi teha ja kirjandust lugeda. Selline olukord oli ehk ainult üksikutel juhtudel kadestusväärne, juhul kui tegemist oli eriti iseseisva ja isepäise doktorantiga. Doktorikool on Eestis doktorantide õpetamise/õppimise võimalusi oluliselt parandanud. Eestis käib praegu sageli loengukursusi lugemas oma ala parimaid asjatundjaid, samuti saavad doktorandid ise rohkem kui varem koolitustel ja konverentsidel osaleda (vaata nt Kadri Kõivu artiklit, milles ta tutvustab meie doktorikooli ühisseminari Põhja- ja Baltimaade doktorikoolidega).

Arvukate interdistsiplinaarsete europrojektide hulgas vilksatab aegajalt selliseid, kus uuritakse mingeid uusi nähtusi ühiskonnas, mis võivad psühholoogide seniseid arusaamu muuta. Paljud neist teemadest ei ole Eestigi jaoks võõrad. Üheks selliseks on tänases Euroopas noorte hulgas leviv komme pärast gümnaasiumi või ülikooli lõpetamist aeg paariks aastaks maha võtta ja maailmas veidi ringi vaadata, et iseendas selgusele jõuda. Sellega seoses on meelde tuletatud, et vanasti oli Saksamaal samuti kombeks pärast õpipoisi aja lõppu uut ametit mõni aasta välismaal pidada ja sel moel ametit ja iseennast paremini tundma õppida (sellina maailma rändama minema, sks. k. *auf die Walze gehen*).

Vahel on sellise ringirändamise seotud teine, jälle europrojektides uuritav uus nähtus — transnatsionaalne kodu ja lastekasvatamine,

mis muudab senist käsitlust emaksisaks olemisest ja sellest, kui olulised on lapse arengu seisukohalt lähedased suhted ja püsiv toetav kasvukeskkond. Mijal elava ja töötava ema/isa leebem variant on igalt poolt Tallinnasse nädalaks töö käimine. Kuidas säilitada lähedasi suhteid lapsega siis, kui teda harva näeb?

Mis puutub psühholoogidesse, siis nende sellina maailma minekut ja oma laste teisest riigist kasvatamist on takistamas äsja lõpliku kuju saanud psühholoogide koolitamise eurostandard, mis tegelikult on tehtud just vastupidisel eesmärgil – selleks, et psühholoogidel oleks võimalik Euroopa tööturul vabalt ringi liikuda. Siiani on olnud mijal töötada lihtne nendel psühholoogidel, kes tegelevad uurimistööga, edaspidi peaks see muutuma lihtsaks ka praktiseerivatel psühholoogidel. Ainult et kuna? Eurostandardites on selgelt kirjas, et 3-aastane bakalaureusekraad ei anna õigust iseseisvaks tööks psühholoogina. Õppida tuleb vähemalt 5 aastat ning vaja on ka vähemalt üheaastast superviseeritud praktikat, mis toimub kas pärast ülikooliõpinguid või nende raames. Igatahes saab eurodiplomite andmine üheks EPLi ülesandeks. Olemasolev kutsestandardite süsteem teeb selle palju lihtsamaks kui see muidu oleks.

Kasvanud on TÜ psühholoogia osakond: praegu on meil 45 töötajat, ametikohti 35,5. Suurenenud on nii psühholoogiatudengite kui ka nende tudengite arv, kes kuulavad mõnda psühholoogiakursust lihtsalt huvi pärast. Enam ei ole lootustki kõiki psühholoogiatudengeid nägupidi tunda. Loenguid peame juba sadadele tudengitele korraga, minu suurim kuulajaskond sellel semestril on 583 tudengit korraga. Vaevalt on see psühholoogia osakonna rekord. Loengu pidamine sellistes tingimustes nõuab peale psühholoogia-alaste teadmiste veel ka näitlejameisterlikkust ning tööd oma hääle kallal. Pole ime, et selliste vaatamänguliste mammutloengute lõpus tudengid tormiliselt plaksutavad.

Muutusi on oodata ka EPLis. Liikmeskond suureneb ka sellel aas-

tal, kuigi kasvutempo jääb maha TÜ omast. Pealegi on nimekirjas vanu liikmeid, keda ei ole juba aastaid näinud. Põhikirja järgi tuleks nad meie ridadest välja heita (liikmemaks 100 kr. aastas EPLi arveldusarvele Ühis pangas nr. 10220001923011 on üle 2 aasta tasumata), aga kahju on, eriti nendest, kes on EPLi asutajad. Ehk peaks sisse seadma auliikme ja/või eluaegse liikme staatuse?

Suurenend EPLis on neuro-psühholoogide meelest tekkinud vajadus struktuuri korrastamise järele, sest EPL on praegu liigselt kliinilise psühholoogia keskne, kliinilise psühholoogia probleemid — kutse,

koolituste tunnustamine jms — ei ole aga teistele lõpuni arusaadavad ega olulised. Eraldi kutsekomisjon kliinilistele psühholoogidele ja koolipsühholoogidele meil juba on. EPLi volikogul ei ole midagi edasise liigendumise vastu, see hõlbustaks asjaajamist. Peaksime seda omavahel arutama. Huvitav oleks just teada, mida organisatsioonipsühholoogid sellest arvavad.

Ühtteist on EPLis muutumatuks jäänud: Kairi Kreegipuu teeb ikka üksinda ja entusiastlikult laualehte ja pärast arvukaid meeldetuletusi saab ta meie kaastööd kätte.

Lõpetuseks meeldetuletus: järgmi-

ne vilistlaste kokkutulek ja psühholoogiakongress toimub 26.–27. oktoobril 2007. Pange endale, palun, kohe märkmikusse kirja, et olete nendel päevadel Tartus. Järgmisel aastal toimub ka EPLi kongress, kus valime uue presidendi. Siinkohal meenutaks Jüri Alliku sõnu: Eestis on psühholooge nii vähe, et igaühel tuleb leppida sellega, et kord peab ta EPLi president olema. Loodan, et mõtlete järele, kelle kord järgmiseks tuleb!

Tiia Tulviste,
EPLi president

Hea Laualehe lugeja!

Kuidagi kahju on nii harva kohuda, aga elu on selline. Sügised on Laualehele ikka õnnelikumaks kujunenud kui kevaded ning suvel kogutud uus hoog saab enamasti — nagu selgi aastal — ikka oktoobri lõpuks trükimustaga vormistatud. Kaastöid seekord nii Tartust Tiigi tänavalt kui ka kaugemalt, aitäh!

Sellesügisene Laualeht alustab psühholoogia- ja psühhiaatria- ja muidu vaimse maailma vägevate — Sigmund Freudi ja Emil Kraepelini — 150. sünniaastapäeva äramärgimisega. Loogilise jätkuna sellele saame tänasest lehest lugeda

Iiris Luiga ülevaadet noorte eksperimentaalpsühholoogia huviliste tegemistest TÜ psühholoogia osakonnas. Asutas ju Emil Kraepelin Tartus eksperimentaalpsühholoogia ringi, mille 120. aastapäeva võiks tuleval aastal tähistada.

Mõned asjad siin ilmas on muidugi ka turvalised ja kindlad, näiteks see, et Jüri Allik hoiab silma peal, kes, kas ja mida teeb. Irooniliselt võib öelda ka, et traditsiooniliselt liigume rohkem kui loeme, sest nii paistab kui konverentsiraporteid (7) raamatuarvustustega (1) võrrelda. Samas on muidugi kõik see, mis Laualehes kirjas, ilus osake Eesti psühholoogiast ja siirad tänud

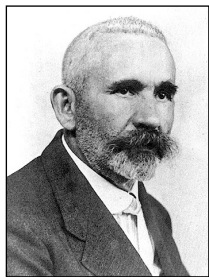
kirjutajatele! Anneli Veisson saatis oma EPLi sisseastumisetekande Laualehte artikliks, mis on hea mõte ja mida tasub teistelgi soovitada. Kristjan Kask teeb ka suulise ettekande konverentsil, mis on eriti tervitatav praktika. Paistab, et EPLi tulevik on optimistlik!

Head lugemist ning kirjutamist tulevastes lehtedesse!

Kairi Kreegipuu,
toimetaja
P.S. Kas Sina oled juba Laualehte kirjutanud?

EMIL KRAEPELIN

(15.02.1856 – 07.10.1926)

Ei ole leiutatud õiglast inimeste vaimu kaalu- puud, aga paljude arvates on just Emil Kraepelin kaasaegse psühhiaatria

rajaja, just teaduslik-eksperimentaalse lähenemise tõttu. Kraepelini suurimateks teeneteks psühhiaatrias on: (1) Selle demonstreerimine, et vaimuhaigustel, sarnaselt somaatilistele haigustele, on oma kindel kulg. Sarnaselt muudele haigustele

põhjustab vaimuhaigusi pärilikkus, organi puudulikkus, metaboolsed muutused või endokriinsed protsessid. (2) Vaimuhaiguste klassifikatsiooni loomine, mille kohaselt jagunevad kõik vaimuhaigused kolme suurde rühma: maniakaal-depressioon, paranoia ja dementia praecox (tänapäevase terminiga — skisofreenia). Tartu Ülikoolil on küll põhjust uhke olla, et noor Emil Kraepelin, kes oli Tartusse saabudes vaid 30-aastane, siin psühhiaatriaprofessorina aastatel 1886–1891 töötas ja eksperimentaalpsühholoogilisi töid ning kursusi läbi viis. Kraepelinile ei olnud Eric Engströmi järgi Tartu-aeg aga kerge: tööd oli palju (patsientide arv kliinikus

kasvas tema ajal rohkem kui 2-kordseks), eesti keelt ta ei mõistnud, rõhus pagendatusetunne ning siin suri ta tütar... Igatahes lahkus Kraepelin Tartust Heidelbergi ja hiljem Münchenisse, kuid Tartus oli eksperimentaalpsühholoogiline ja teaduslik-psühhiaatriline ajaarvamine juba alanud. Veel tänagi käivad vana Tiigi maja pimedas tajulaboris väsimuse-uuringud, mille tulemused illustreerivad-täiendavad Kraepelini arusaama väsimusest kui subjektiivsest tunde-dest (*Müdigkeit*), mis ei pruugi kuidagi tegevuses väljenduda ning väsimusest kui vaadeldavast soorituse halvenemisest (*Ermüdung*).

SIGMUND FREUD

(06.05 1856 – 23.09.1939)

Sigund Freudi teooriad kehtivad ka meie ajal — 10 väidet.

Freudil oli võimas huvi inimese ja inimhinge vastu. See huvi on inspireerinud juba mitmeid generatsioone uurijaid, p s ü h h o a n a -

lüütikuid ja mitmest koolkonnast psühhoterapeute. Kriitikuid, õpilasi ja teooriate ja meetodika edasiarendajaid on tekkinud, Freudi teooriate vastu on väideldud, neid on modifitseeritud ja välja arendatud, ka uue terminoloogia all. Freud ja tema metapsühholoogia teooriad on moodustanud lähtepunkti hingeravi edaspidisele arenemisele. Aju uurimine, vigastatud ajude uurimine ja teised ajukatsed, eriti viimasel aastakümnel, on tõestanud Freudi teooriaid.

1. Freud mõjutas meie arusaamist inimhingest nii nagu Galileo Galilei mõjutas meie arusaamist maakera liikumisest päikese ümber.

2. Oma ideed teooriatele leidis Freud luuletajatelt, kirjanikelt ja filosoofidelt sajandeid tagasi. Freudi teooriad on mõjutanud ja mõjutavad ikka veel Läänemaade kirjandust, draamakunsti ja kujutatavat kunsti. Tundmata Freudi teooriaid oleks meil raske mõista, kuidas kunstis esinevad sümbolid ja metafoorid on ühenduses meie alateadvusega.

3. Freud avastas alateadvuse (*das Unbewusste*) ja sümbolite tähenduse unenägudes ja müütides. Meie tehnilises ja ratsionaalses maailmas on meil soovunenägudes ja fantaasiates vaimne puhkus ja me saame hingekosutust poeetidelt, kirjanikelt ja teistelt kultuurivahendajadelt.

4. Freud avastas kui suurel määral lapsepõlv mõjutab täiskasvanu

elu. Meie kanname alati oma minevikku endaga kaasas. Kahtlemata kehtib ka meie päevil, et see, kes on kaotanud kontakti oma minevikuga, on paljuskord kaotanud kontakti iseendaga. Juurtetu inimene on nagu lill vaasis, kes psüühiliselt "närsib" varem kui see, kes on oma minevikust teadlik.

5. Oma uurimistöö alguses kasutas Freud hüpnoosi aga avastas varsti, et lastes patsienti vabalt rääkida — assotsieerida (*gleichschwebende Aufmerksamkeit auf Assoziationen*) — väljendas patsient oma sisemist elu ja sümptomite seoseid alateadvusega nii, et Freud oskas seda tõlgendada. Psüühilised sümptomid tekivad — ikka veel! — ainult sisemiste ja tihti sügavate põhjuste tõttu.

6. Freud avastas kordamissunni (*Wiederholungszwang*). Tahtmatult kordame me sama eksitust uuesti ja uuesti, teadmatult või isegi vastu tahtmist. Ainult selle nähtuse mõistmine annab meile võimaluse seda näha ja sellest paremal juhul vabaneda.

7. Freud avastas, et hingearstiga kohtumisel kanname me üle oma suhteid minevikust tähtsamate ja lähedaste inimestega (*Übertragung*). Sellelt, kelle juures me otsime hingehädas abi, ootame, et ta meid näeb, kuulab, mõistab ja, kuigi vahel vastumeelselt, ootame, et ta ka arvestab ülekandega ja mõistab seda, mida me ise tavaliselt ei näe ega mõista. Teraapiatoas, kuigi seal on vaid kaks inimest, on vaimses mõttes ka teisi olulisi isikuid. Kui psühhoterapeut ülekandenähtustega ei arvesta, võib psüühhoteraapia jääda ühedimensiooniliseks, sümptom võib küll kaduda, aga inimene sügavamast hingevalust ei pääse.

8. Freud hakkas tundma suurt huvi sümptomite vastu, millel polnud füsioloogilisi põhjuseid (*Hysterische Krankheiten*). Aegamööda hakkas ta mõistma, kuidas keha ja hing on tugevas seoses ja mõjutavad teineteist. Freudi tähelepanekud

viisid psühhosomaatiliste hädade mõistmisele ja edaspidisele uurimisele.

9. Freudi tungiteooriaid (*die Triebtheorien*) on arendatud, vastuväideldud ja mõne poolt hüljatud. Raske on aga vastu vaielda sellele, et inimese seksuaalsus ja agressiivsus võivad talle psüühilisi häireid tekitada, tema lähedastele ja tema ümbrusele suuri raskusi valmistada. Tungide vastu on kaitset (*Widerstände*) tarvis, nii ka traumade vastu. Anna Freud arendas välja kaitsemehhanismide mõiste, mis on vajalik abinõu ka tänapäeva psühhoterapeutidele. "Seal kus tungid valitsevad, seal peab mina valitsema", (*Wo das Es war, soll das Ich sein*) ütles Freud, ja see kehtib ka tänapäeval, et inimene normaalselt funktsioneeriks. Aga ilma Freudi struktuurimudeli (*der Dreiteilung der Psyche*) üliminata (*das Überich*) on minal raske moraalist ja eetikast kinni pidada.

10. Freud murdis pead naise arengu üle ja püüdis mõista, mida naine tegelikult õieti soovib. Lootes tulevastele uurijatele, poetidele ja naistele, jättis ta neile naise hingeelu ja arenemise parema tundmaõppimise.

Me oleme, mida me oleme olnud, mida oleme ja milleks soovime saada.

Põgenemine Freudi põhimõtete juurest võib kujuneda põgenemiseks iseenda eest!

Eve Suurvee,
psühhonaalüütik
litsentseeritud psühhoterapeut
litsentseeritud psühholoog

Milvi Seim,
litsentseeritud psühhoterapeut,
sotsionoom

Stockholm 2006 09 25

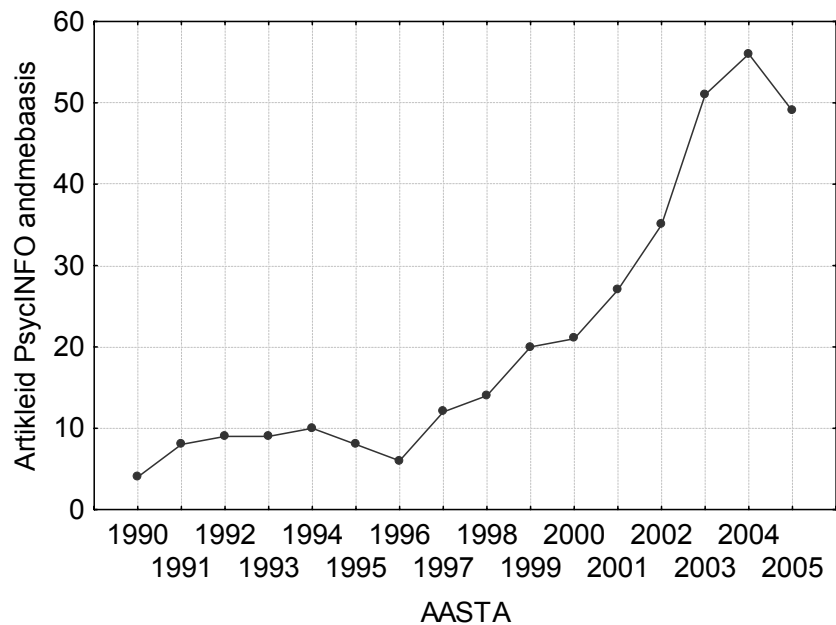
EESTI PSÜHHOLOOGIA LAIAS MAAILMAS AASTAL 2005

Paistab, et Eesti psühholoogial läheb jätkuvalt hästi. 2005. aastal ilmus PsycINFO andmebaasis Eesti autorlusega 49 artiklit, mis on umbes sama palju kui kahel eelmisel aastal. Kõigi artiklite kirjed, nii nagu nad on PsycINFO andmebaasis kirjas, on toodud Tabelis 1. Endiselt on hea ennast võrrelda Läti ja Leeduga, kelle autorid avaldasid vastavalt 6 ja 21 artiklit. Joonis 1 näitab Eesti autorlusega artiklite arvu viimase 16 aasta jooksul.

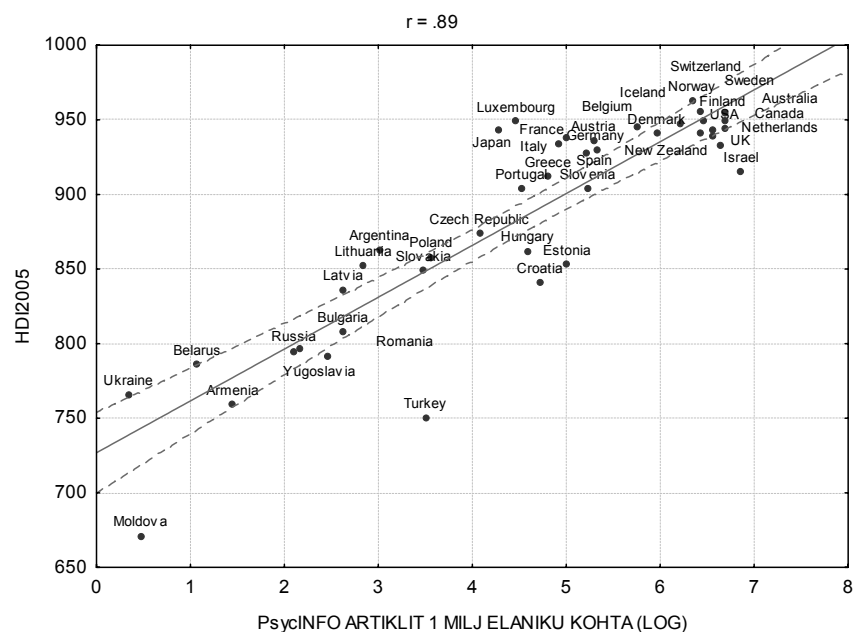
Teemade jaotus kordab üldjoontes eelmiste aastate pilti. Ligikaudu poolte artiklite autorid on „päris” psühholoogid ja teise poole eest kannavad hoolt meditsiini või sporditeadustega seotud inimesed. Kuid on ka psühholoogilise andmebaasi uustulnukaid ja üllatajaid. Näiteks Bandelt, Yao ja Kivisild (2005), kes analüüsisid seda, kuidas mitokondri geenid on seotud skisofreeniaga. Töö ise on ilmunud ajakirjas *Schizophrenia Research*, mille mõjutegur 2005. aastal oli 4,2. Tartu Ülikooli evolutsioonilise bioloogia professor Toomas Kivisild'i mõjukuse kohta annab kõige parema pildi Stephen Oppenheimeri raamat *The Real Eve: Modern Man's Journey Out of Africa* (New York: Carroll ja Graf Publisher, 2004), kus tema roll inimkonna geneetilise ajaloo ühe parima asjatundjana on värvi-kalt esitatud. Pole kahtlust, et selline positsioon annab kõige parema aluse hindamiseks, kas mitokondri geenide mutatsioonid on seotud skisofreeniaga või ei ole.

Kui 2005 aasta millegi erilisega silma paistab, siis ehk tavapärastest suurem artiklite hulgaga kõrge mõjuteguriga ajakirjades. Kui ühe tubli psühholoogia ajakirja mõjutegur on ühe ringis, siis ajakirjal *Science* (Terracciano et al., 2005) on see 31 ja *British Medical Journal*'il (Lawlor et al., 2005; Värnik et al., 2005) 9. Võrreldes näiteks ajakirjaga *Perceptual and Motor Skills*, mille mõjutegur on 0,36, on vahe üsna märgatav.

Kas artiklite arv rahvusvahelistes psühholoogia ajakirjades on

Joonis 1. Eesti autorlusega artiklite arv PsycINFO andmebaasis viimase 16 aasta jooksul.

Joonis 2. Inimarengu indeksi (HDI2005) seos artiklite arvu logaritmigaga andmebaasis PsycINFO (2001–2005).

üldse mingi riigi tubliduse näitaja? Ma arvan, et on küll. Seda võib näidata järgmiselt. Ma võtsin vaatluse alla 42 maad, mis paistavad silma oma psühholoogia taseme poolest või jagavad mingil viisil Eesti ajaloolist saatust. Ma arvutasin iga maa kohta välja kui palju artikleid

on iga maa teadlased avaldanud ajakirjades ja raamatutes, mida jälgib PsycINFO andmebaas viimase viie (2001–2005) aasta jooksul. Selleks, et andmed oleksid võrreldavad ja gasin artiklite arvu läbi vastava maa elanike arvuga. Seega sain viimasel viiel aastal psühholoogilistes ajakir-

jades avaldatud artiklite arvu miljoni elaniku kohta. Selle nimekirja tipus on Iisrael 954 artikli ja päris lõpus Ukraina 1,4 artikliga miljoni elaniku kohta.

Inimarengu indeks (*Human Development Index* ehk HDI) näitab riigi arengutaset. HDI koosneb kolmest võrdse kaaluga komponendist: (1) majanduslik jõukus, mida väljendatakse sisemajanduse kogutoodangu suurusega ühe inimese kohta; (2) elanike eeldatav keskmine eluiga ja (3) haridustase, mida mõõdetakse keskkoolis ja ülikoolis käivate inimeste protsendina. Näiteks on Eesti 2005 aasta inimarengu raporti kohaselt maailmas 38. kohal (vt. <http://hdr.undp.org/reports/global/2005/>). Inimarengu edetabelit juhib Norra edestades napilt Islandit ja Austraaliat.

Kuidas on seotud psühholoogia ajakirjades ja raamatutes avaldatud artiklite arv inimarengu tasemega vastaval maal. Kuna artiklite arv inimese kohta erineb ligi tuhat korda, siis on mõtet skaala kokku suruda võttes artiklite arvust logaritmi. Joonisel 2 on kujutatud artiklite arvu logaritmi seos 2005. aasta HDI-ga (riikide nimed on inglise keeles). See seos on üllatavalt lineaarne. Korrelatsiooni kordaja nende kahe suuruse vahel on 0,89, mis näitab, et tegemist on seosega, mis ei erine kuigi palju jäigast funktsionaalsest seosest. Võttes aluseks andmebaasis PsycINFO avaldatud artiklite arvu võib väga suure täpsusega ennustada, milline on inimarengu tase selles riigis. Teisisõnu, kui mingi maa teadlased avaldavad palju artikleid rahvusvahelistes psühholoogia ajakirjades, siis on väga tõenäoline, et tegemist on jõuka riigiga, kus inimesed on terved, saavad hea hariduse ja elavad kaua. Kuna Eesti asub regressiooni sirgest allpool, siis vihjab see sellele, et psühholoogia areng Eestis on veidi ees kogu riigi inimarengu tasemest. Selle üle võib vaid rõõmu tunda.

Jüri Allik

Tabel 1. Eesti autorlusega artiklid PsycINFO andmebaasis 2005. aastal

- Alas, R. (2005). Job Related Attitudes and Ethics in Countries with Different Histories. *Cross Cultural Management*, 12, 69–84.
- Allik, J. (2005). Personality Dimensions Across Cultures. *Journal of Personality Disorders*, 19, 212–232.
- Allik, J., & Konstabel, K. (2005). G. F. Parrot and the theory of unconscious inferences. *Journal of the History of the Behavioral Sciences*, 41, 317–330.
- Bachmann, T. (2005). Object substitution and its relation to other forms of visual masking: Reply to James Enns. *Vision Research*, 45, 381–385.
- Bachmann, T., & Hommuk, K. (2005). How Backward Masking Becomes Attentional Blink: Perception of Successive In-Stream Targets. *Psychological Science*, 16, 740–742.
- Bachmann, T., Luiga, I., & Pöder, E. (2005). Variations in backward masking with different masking stimuli: I. Local interaction versus attentional switch. *Perception*, 34, 131–137.
- Bachmann, T., Luiga, I., & Pöder, E. (2005). Variations in backward masking with different masking stimuli: II. The effects of spatially quantised masks in the light of local contour interaction, interchannel inhibition, perceptual retouch, and substitution theories. *Perception*, 34, 139–154.
- Bandelt, H., Yao, Y., & Kivisild, T. (2005). Mitochondrial genes and schizophrenia. *Schizophrenia Research*, 72, 267–269.
- Bertolote, J. M., Fleischmann, A., De Leo, D., Bolhari, J., Botega, N., De Silva, D., Thanh, H. T. T., Phillips, M., Schlebusch, L., Värnik, A., Vijayakumar, L., & Wasserman, D. (2005). Suicide attempts, plans, and ideation in culturally diverse sites: The WHO SUPRE-MISS community survey. *Psychological Medicine*, 35, 1457–1465.
- Eensoo, D., Paaver, M., Harro, M., & Harro, J. (2005). Predicting drunk driving: Contribution of alcohol use and related problems, traffic behaviour, personality and platelet monoamine oxidase (MAO) activity. *Alcohol and Alcoholism*, 40, 140–146.
- Fleischmann, A., Bertolote, J. M., De Leo, D., Botega, N., Phillips, M., Sisask, M., Vijayakumar, L., Malakouti, K., Schlebusch, L., De Silva, D., Nguyen, V. T., & Wasserman, D. (2005). Characteristics of attempted suicides seen in emergency-care settings of general hospitals in eight low- and middle-income countries. *Psychological Medicine*, 35, 1467–1474.
- Habicht, J., & Kunst, A. E. (2005). Social inequalities in health care services utilisation after eight years of health care reforms: A cross-sectional study of Estonia, 1999. *Social Science & Medicine*, 60, 777–787.
- Harro, M., Villa, I., Liiv, K., Aru, J., & Alep, J. (2005). Nutrition-related health indicators and their major determinants in the new member states: Case of Estonia. *Journal of Public Health*, 13, 111–119.
- Hovi, S., Veerus, P., Karro, H., Topo, P., & Hemminki, E. (2005). Women's views of the climacteric at the time of low menopausal hormone use, Estonia 1998. *Maturitas*, 51, 413–425.
- Jaako-Movits, K., & Zharkovsky, A. (2005). Impaired fear memory and decreased hippocampal neurogenesis following olfactory bulbectomy in rats. *European Journal of Neuroscience*, 22, 2871–2878.
- Jaako-Movits, K., Zharkovsky, T., Romantchik, O., Jurgenson, M., Merisalu, E., Heidmets, L., & Zharkovsky, A. (2005). Developmental lead exposure impairs contextual fear conditioning and reduces adult hippocampal neurogenesis in the rat brain. *International Journal of Developmental Neuroscience*, 23, 627–635.
- Janno, S., Holi, M. M., Tuisku, K., & Wahlbeck, K. (2005). Actometry and Barnes Akathisia Rating Scale in neuroleptic-induced akathisia. *European Neuropsychopharmacology*, 15, 39–41.
- Järvekuul, A. (2005). The influence of environmental conditions on the benefits of aerobic gymnastics. *Kinesiology*, 37, 84–91.
- Kais, K., & Raudsepp, L. (2005). Intensity and direction of competitive state anxiety, self-confidence and athletic performance. *Kinesiology*, 37, 13–20.
- Kalda, R., Oona, M., Maaros, H., & Lember, M. (2005). Patient evaluation on family doctors' family orientation.

- Patient Education and Counseling*, 56, 296–301.
- Keller, M. (2005). Needs, Desires and the Experience of Scarcity: Representations of recreational shopping in post-Soviet Estonia. *Journal of Consumer Culture*, 5, 65–85.
- Koido, K., Kõks, S., Nikopensius, T., Maron, E., Altmäe, S., Heinaste, E., Vabrit, K., Tammekivi, V., Hallast, P., Kurg, A., Shlik, J., Vasar, V., Metspalu, A., & Vasar, E. (2005). Polymorphisms in wolframin (WFS1) gene are possibly related to increased risk for mood disorders. *International Journal of Neuropsychopharmacology*, 8, 235–244.
- Koka, A., & Hein, V. (2005). The effect of perceived teacher feedback on intrinsic motivation in physical education. *International Journal of Sport Psychology*, 36, 91–106.
- Krama, T., & Krams, I. (2005). Cost of mobbing call to breeding pied flycatcher, *Ficedula hypoleuca*. *Behavioral Ecology*, 16, 37–40.
- Kull, M. (2005). Depressiveness in Estonian women: Prevalence and socio-demographic correlates. *Studia Psychologica*, 47, 81–90.
- Lawlor, D. A., Harro, M., Wedderkopp, N., Andersen, L. B., Sardinha, L. B., Riddoch, C. J., Page, A. S., Anderssen, S. A., Froberg, K., Stansbie, D., & Smith, G. D. (2005). Association of socioeconomic position with insulin resistance among children from Denmark, Estonia, and Portugal: Cross sectional study. *BMJ: British Medical Journal*, 331, No Pagination Specified.
- Maron, E., Lang, A., Tasa, G., Liivlaid, L., Tõru, I., Must, A., Vasar, V., & Shlik, J. (2005). Associations between serotonin-related gene polymorphisms and panic disorder. *International Journal of Neuropsychopharmacology*, 8, 261–266.
- Maron, E., Nikopensius, T., Kõks, S., Altmäe, S., Heinaste, E., Vabrit, K., Tammekivi, V., Hallast, P., Koido, K., Kurg, A., Metspalu, A., Vasar, E., Vasar, V., & Shlik, J. (2005). Association study of 90 candidate gene polymorphisms in panic disorder. *Psychiatric Genetics*, 15, 17–24.
- Pata, K., Sarapuu, T., & Lehtinen, E. (2005). Tutor scaffolding styles of dilemma solving in network-based role-play. *Learning and Instruction*, 15, 571–587.
- Porter, R. H., Winberg, J., & Varendi, H. (2005). Prenatal Preparation for Early Postnatal Olfactory Learning. In Hopkins, Brian (Ed); Johnson, Scott P. (Ed). *Prenatal development of postnatal functions*. (pp. 103–129). Westport, CT, US: Praeger Publishers/Greenwood Publishing Group.
- Purge, P., Jürimäe, J., & Jürimäe, T. (2005). Changes in recovery-stress state and performance in elite rowers during preparation for major competitions. *Perceptual and Motor Skills*, 101, 375–381.
- Pöder, E. (2005). Effect of attention on the detection and identification of masked spatial patterns. *Perception*, 34, 305–318.
- Pölluste, K., Männik, G., & Axelsson, R. (2005). Public health reforms in Estonia: Impact on the health of the population. *BMJ: British Medical Journal*, 331, 210–213.
- Quadrello, T., Hurme, H., Menzinger, J., Smith, P. K., Veisson, M., Vidal, S., & Westerback, S. (2005). Grandparents use of new communication technologies in a European perspective. *European Journal of Ageing*, 2, 200–207.
- Raud, S., Innos, J., Abramov, U., Reimets, A., Kõks, S., Soosaar, A., Matsui, T., & Vasar, E. (2005). Targeted inactivation of CCK-sub-2 receptor gene induces anxiolytic-like action in light-dark exploration, but not in fear conditioning test. *Psychopharmacology*, 181, 347–357.
- Raudsepp, M. (2005). Emotional Connection to Nature: Its Socio-Psychological Correlates and Associations with Pro-Environmental Attitudes and Behavior. In Martens, Bob (Ed); Keul, Alexander G. (Ed). *Designing social innovation: Planning, building, evaluating*. (pp. 83–91). Ashland, OH, US: Hogrefe & Huber Publishers.
- Raudsepp, M. (2005). Why is it so Difficult to Understand the Theory of Social Representations? *Culture & Psychology*, 11, 455–468.
- Schmitt, D. P., & Allik, J. (2005). Simultaneous Administration of the Rosenberg Self-Esteem Scale in 53 Nations: Exploring the Universal and Culture-Specific Features of Global Self-Esteem. *Journal of Personality and Social Psychology*, 89, 623–642.
- Schoon, I., Hansson, L., & Salmela-Aro, K. (2005). Combining Work and Family Life: Life Satisfaction Among Married and Divorced Men and Women in Estonia, Finland, and the UK. *European Psychologist*, 10, 309–319.
- Spector, P. E., Allen, T. D., Poelmans, S., Cooper, C. L., Bernin, P., Hart, P., Lu, L., Miller, K., Renault de Moraes, L., Ostrognay, G. M., Pitariu, H., Salamatov, V., Salgado, J., Sanchez, J. I., Siu, O. L., Teichmann, M., Theorell, T., Vlerick, P., Widerszal-Bazyl, M., & Yu, S. (2005). An international comparative study of work-family stress and occupational strain. In Poelmans, Steven A. Y. (Ed). *Work and family: An international research perspective*. (pp. 71–84). Mahwah, NJ, US: Lawrence Erlbaum Associates Publishers.
- Stamm, R., Stamm, M., & Thomson, K. (2005). Role of adolescent female volleyball players' psychophysiological properties and body build in performance of different elements of the game. *Perceptual and Motor Skills*, 101, 108–120.
- Zellweger, J., Boelsckei, P. L., Carrozzi, L., Sepper, R., Sweet, R., & Hider, A. Z. (2005). Bupropion SR vs Placebo for Smoking Cessation in Health Care Professionals. *American Journal of Health Behavior*, 29, 240–249.
- Terracciano, A., Abdel-Khalek, A. M., Ádám, N., Adamovová, L., Ahn, C. -, Ahn, H. -, Alansari, B. M., Alcalay, L., Allik, J., Angleitner, A., Avia, M. D., Ayeart, L. E., Barbaranelli, C., Beer, A., Borg-Cunen, M. A., Bratko, D., Brunner-Sciarrà, M., Budzinski, L., Camart, N., Dahourou, D., De Fruyt, F., de Lima, M. P., del Pilar, G. E. H., Diener, E., Falzon, R., Fernando, K., Ficková, E., Fischer, R., Flores-Mendoza, C., Ghayur, M. A., Gülgöz, S., Hagberg, B., Halberstadt, J., Halim, M. S., Hřebíková, M., Humrichouse, J., Jensen, H. H., Jocić, D. D., Jónsson, F. H., Khoury, B., Klinkosz, W., Knezevic, G., Lauri, M. A., Leibovich, N., Martin, T. A., Marušić, I., Mastor, K. A., Matsumoto, D., McRorie, M., Meshcheriakov, B., Mortensen, E. L., Munyae, M., Nagy, J., Nakazato, K., Nansubuga, F., Oishi, S., Ojedokun, A. O., Ostendorf, F., Paulhus, D. L., Pelevin, S., Petot, J. -, Podobnik, N., Porrata, J. L., Pramila, V. S., Prentice, G., Realo, A., Reátegui, N., Rolland,

- J. -, Rossier, J., Ruch, W., Rus, V. S., Sánchez-Bernardos, M. L., Schmidt, V., Sciculna-Calleja, S., Sekowski, A., Shakespeare-Finch, J., Shimonaka, Y., Simonetti, F., Sineshaw, T., Siuta, J., Smith, P. B., Trapnell, P. D., Trobst, K. K., Wang, L., Yik, M., Zupancic, A., & McCrae, R. R. (2005). National Character Does Not Reflect Mean Personality Trait Levels in 49 Cultures. *Science*, 310, 96–100.
- Tomberg, T., Toomela, A., Pulver, A., & Tikk, A. (2005). Coping strategies, social support, life orientation and health-related quality of life following traumatic brain injury. *Brain Injury*, 19, 1181–1190.
- Toomela, A. (2005). Decision Making with Incomplete Information: Systemic and Nonsystemic Ways of Thinking in Psychology and Medicine. In Bibace, Roger (Ed); Laird, James D. (Ed); Noller, Kenneth L. (Ed); Valsiner, Jaan (Ed). *Science and medicine in dialogue: Thinking through particulars and universals*. (pp. 231–241). Westport, CT, US: Praeger Publishers/Greenwood Publishing Group.
- Tulviste, T., & Koor, M. (2005). "Hands Off the Car, It's Mine!" and "The Teacher Will Be Angry if We Don't Play Nicely": Gender-Related Preferences in the Use of Moral Rules and Social Conventions in Preschoolers' Dyadic Play. *Sex Roles*, 53, 57–66.
- Wertsch, J. V., & Tulviste, P. (2005). L.S. Vygotsky and contemporary developmental psychology. *New York, NY, US: Routledge*.
- Vorobjov, S., Hovi, S., Veerus, P., Pisarev, H., Rahu, M., & Hemminki, E. (2005). Treatment adherence in the Estonian postmenopausal hormone therapy (EPHT) trial [ISRCTN35338757]. *Maturitas*, 52, 286–295.
- Värnik, A., Kõlves, K., & Wasserman, D. (2005). Suicide among Russians in Estonia: Database study before and after independence. *BMJ: British Medical Journal*, 330, 176–177.

ÕIGUSPSÜHHOLOOGIA ÕPETAMISEST NEBRASKA ÜLIKOOLIS

Jüri Saar

hetkel Fulbrighti stipendiaat Nebraska Ülikoolis

Nebraska Ülikoolis* Lincolnis hakati kraadiõppe (*graduate*) õiguspsühholoogia programme rakendama alates 1974. aastast ja praeguseks on neid erineval tasemel läbinud ca 200 inimest. Nebraska oli esimene ülikool Ameerika Ühendriikides, kus õiguspsühholoogia valdkonnas (*psycholegal studies*) tehtav integreeritud teadus- ja õppetöö said n.ö. ametliku staatuse. Peamiseks eesmärgiks seati, et üliõpilased ja õppejõud hakkaksid mõtlema üheaegselt nii õigusteaduslikes kui ka sotsiaalteaduslikes kategooriates ning kaoksid ära üksteisemõistmist takistavad mentaalsed barjäärid. Kui alguses oli põhirõhk kriminaalõigusel, siis nüüdseks on laienetud üha enam ka tsiviilõigusse.

Programmides on tegevad nii õigusteaduskonna (*College of Law*) kui ka psühholoogia osakonna (*Psychology Department*) õppejõud, mille tulemusena programmid annavad

tõeliselt mitmekülgse teoreetilise ettevalmistuse ja praktilise kogemuse. Kraadide kaitsmise komisjonides (*dissertations committees*) on üheaegselt juristid ja psühholoogid, kes tagavad iga konkreetse töö puhul vajaliku integreerituse astme. Juristidele tähendab see üldise arusaama kinnistumist, et õiguspoliitika kujundamine peab põhinema sotsiaal- ja käitumisteaduste andmetel. Samuti sotsiaalteadusliku terminoloogia ja põhimõtete omandamist, mis puhtalt juriidilise ettevalmistuse korral kipuvad jääma kesiseks. Psühholoogia dissertantidele aga selle tõdemuseni jõudmist, et nende uuringute tulemused võivad jõuda tegelikku ellu üksnes läbi õiguse.

Kui enamiku teiste ülikoolide õiguspsühholoogia programmid tähendavad psühholoogia õppimist teatava õiguslase rõhuasetusega, kuid seda ilma õiguslase formaalse ettevalmistuseta, siis Nebraska Ülikoolis saadakse tiptasemel ettevalmistus mõlemas teadusdistsipliinis. See tähendab, et on võimalik üheaegselt omandada kraad nii psühholoogias kui ka õiguses. Õiguspsühholoogia programmide

täiendav lisaväärtus tuleneb sellest, et nendes pakutavaid kursusi võtavad ka paljud need õiguse üliõpilased ja psühholoogia kraadiõppurid, kes ei ole spetsialiseerunud õiguspsühholoogiale.

Õiguspsühholoogia programmi raames pakutakse praegu kolme liiki ühiseid kraade (*joint degrees*). Umbes 40% üliõpilastest taotleavad õigusdoktori (JD) ja filosoofiadoktori (PhD) kraade. Psühholoogias tähendab see spetsialiseerumist kas sotsiaalpsühholoogia, kognitiivse psühholoogia või arengupsühholoogia valdkonnas. Esimesel aastal õpitakse peaaesjalikult õigusteaduslikke distsipliine, järgmistel võetakse nii õiguse kui ka psühholoogia ning spetsiaalseid õiguspsühholoogia kursusi. Programm läbitakse keskmiselt 6–7 aastaga ja saadud kvalifikatsioon võimaldab töötada akadeemilises keskkonnas ning konsultandina kohtutes.

Umbes 50% programmis osalevatest üliõpilastest on spetsialiseerunud filosoofiadoktori (PhD, psühholoogia) ja õigusmagistri (M.L.S. — *Master of Legal Studies*) kraadi taotlemisele. Pärast programmi lä-

* Nebraska Ülikooli moodustavad suhteliselt iseseisvad osad, mis asuvad Lincolnis (ca 30000 üliõpilast), Omaha (ca 16000 üliõpilast) ja Kearneys (ca 6500 üliõpilast).

bimist ei minda õiguspraktikasse ja edasine karjäär on seotud teadusliku töö või kliinilise psühholoogiaga valdkondades, kus puutuvad kokku õigus ja psühholoogia.

Kolmas võimalus, millele on spetsialiseerunud umbes 10% programmi kuuluvatest üliõpilastest, taotleavad õigusdoktori kraadi (JD) ja magistrikraadi (MA). Selle läbinutest saavad juristid, kes on samal ajal tugeva psühholoogilise ja sotsiaalteadusliku taustaga. Praktiseerima hakatakse õigusvaldkondades, kus psühholoogiaalast ettevalmistust on kõige enam vaja (nt. alaealiste õigus — *juvenile law*). Kahe viimase programmi puhul kestab õppetsükkel reeglina neli aastat.

Programmide kaks baaskursust, mille läbivad praktiliselt kõik üliõpilased, on „Õigus ja käitumisteadused” (*Law and behavioral science*) ning „Vaimse tervise õigus” (*Mental health law*). Esimese kursuse raames vaadeldakse erinevate psühholoogiliste teooriate ja mee-

todite rakendamisvõimalusi kohtuvaidlustes ning käitumisteaduste rolli õiguspoliitika kujundamisel. Vaimse tervise õiguse baasküsimused on: „Kuidas ja miks koheldakse õiguslikult erinevalt neid inimesi, keda on määratletud kui vaimselt haigeid? Mida selline erikohtlemine endast kujutab? Milline on psühholoogiaekspertide roll niisugustes õiguslikes protsessides?”. Täiendavate erikursuste hulka kuuluvad ained on näiteks „Tunnistajate käitumine”, „Otsuste vastuvõtmine vandekohtus”, „Koduvägivald”, „Õiguspoliitika ja lapse areng”.

Kogu õiguspsühholoogia alast tegevust Nebraska Ülikoolis veavad rahvusvaheliselt tuntud teadlased. Programmi direktor on professor Richard Wiener, kellel on doktorikraad (PhD, psühholoogia) ja magistrikraad õiguses. Ta tegeleb käesoleval ajal õiguslikku tähendust omavate otsuste vastuvõtmise protsessi erinevate aspektide uurimisega ja on ajakirja *Law and Human Behavior* peatoimetaja.

Täna on Nebraskast alanud õiguspsühholoogia programmide idee leidnud rakendamist mitmekümnes Ameerika ülikoolis ning need on üha populaarsemad. Kõige suurema tuntuse laia publiku hulgas on aga tänu põnevatele filmidele ja teleseriaalidele (nt „Voonakes-te vaikimine” Antony Hopkinsiga peaosas) saanud kriminaalprofileerimine (*criminal profiling*). Õiguspsühholoogia programmid ei paku käitumisteaduslikku ettevalmistust karjääriks FBI-s, *Secret Service*’is ja muudes sarnastes õiguskaitseametkondades. Profileerimise kunsti tõsisel huvilistel soovitatakse alustada õiguskaitseametniku karjääri ning saada hiljem eriagendi ettevalmistus näiteks FBI Käitumisteaduste Osakonnas (*Behavioral Science Unit*).

Ameerika kogemusele tuginevalt võib uskuda, et sarnased integreeritud programmid võiksid ka Eesti oludes (s.o Tartu Ülikoolis) edukaks osutuda.

OTSIME KAHE MEETRI PIKKUST JA SADA VIISKÜMMENT KILO KAALUVAT PUNAPEAD!

Lapstunnistajatest ja kognitiivsest intervjuust kui ühest küsitlemismeetodist

Kristjan Kask

Leicesteri Ülikooli

õiguspsühholoogia doktorant

Tunnistaja ütluste täpsus on oluline faktor õigussüsteemis. Ilma korraliku väljaõppeta võidakse tunnistajate või kannatanute käest informatsiooni koguda tavateadmisel põhinevaid meetodeid kasutades, mille tagajärjel kannatab ütluste täpsus. Viimastel aastakümnetel on lapsi hakatud üha rohkem ja rohkem kohtusaali kutsuma (või nendega videoülekuulamisi tegema), näiteks seoses seksuaalse ärakasutamise juhtumitega. Samuti on lapstunnistajatega tehtud uurimuste arv aasta-aastalt suurenenud. Mida uuringud laste tunnistuse kvaliteedi ja

kvantiteedi kohta ütlevad?

Üheks olulisemaks teemaks lastest tunnistajate juures on nende usaldusvärsus. Mõned uurimused näitavad, et lapsed on rohkem suggestioonile alluvad kui täiskasvanud (Ceci, Ross, & Toglia, 1987; OrNSTEIN, Gordon, & Larus, 1992). Ceci ja Bruck (1993) oma ülevaateartiklis kirjutavad, et lasteaialapsed on rohkem vastuvõtlikud eksitavatele küsimustele kui vanemad lapsed ja täiskasvanud. Teised uurimused ei väida, et lapsed oleksid rohkem suggestioonile alluvad (Marin, Holmes, Guth, & Kovac, 1979; Flin, Boon,

Knox, & Bull, 1992). On leitud, et lapsed peavad suggestioonile hästi vastu ja on sama usaldusväärsed tunnistajad kui täiskasvanud (Jones & McGraw, 1987, vt. Ceci & Bruck, 1993). Samas peame meeles pidama, et neil on raskusi reaalsuse eristamisega fantaasiast, nad alluvad paremini autoriteetidele, ja seetõttu pole nii usutavad (Gardner, 1989).

Kui liikuda nüüd edasi isikukirjelduste juurde, siis *spontaanselt* kirjeldavad lapsed inimese välimust üpris vähe (Marin et al., 1979; Poole & White, 1991). Samas kirjeldavad lapsed inimest üpris täpselt — nen-

de tunnistuste *kvaliteet* on võrreldav täiskasvanute omaga (Sporer, 1996), kuid laste isikukirjelduse *kvantiteet* erineb täiskasvanutest (Marin et al., 1979): täiskasvanute tunnistused on tavaliselt pikemad ja detailsemad (Davies, Tarrant, & Flin, 1989). Kui lapsed saavad ise rääkida või kasutatakse avatud küsimusi, siis ka väga väikesed lapsed annavad infot, mis on täpsuselt võrdne täiskasvanuga (Hutcheson, Baxter, Telfer & Warden, 1995).

Eriti problemaatilised on laste puhul isiku pikkuse, vanuse ja kaalu hinnangud. Isegi kaheteist aasta vanused lapsed on raskustes vanuse, pikkuse ja kaalu hindamisel, eriti just võõra inimese (kurjategija) puhul (Davies, Stevenson-Robb, & Flin, 1988). Samas vanuse kasvades laste täpsus hindamisel tõuseb. Laste hinnanguid pikkusele võib mõjutada see, et nad ise on täiskasvanutega võrreldes lühikesed, mistõttu võivad kõik täiskasvanud lastele tunduda väga pikana. Veel üheks põhjuseks, mille pärast lapsed eksivad täiskasvanute vanuse hindamisel, võib olla teadmiste puudumine näo vananemise kohta (Ellis, 1990).

Inimese kirjeldamisel kirjeldavad lapsed rohkem teise inimese käitumist või tegevust; noorukid aga rohkem isiku välimust (King & Yuille, 1986, vt. Davies, 1996). Riietust mäletatakse tavaliselt hästi aga — sarnaselt juustega — see on üks kergemini muudetavaid karakteristikuid inimese juures. Vanusesisesed erinevused laste hulgas on suured ja seetõttu võivad laste meenutused toimunud olla väga erinevad (Bruck & Melnyk, 2004). Lapsed kipuvad vastama küsimustele isegi siis, kui küsimused on eksitavad ning kui sama küsimust küsitakse uuesti, oletavad lapsed sageli, et nad vastasid valesti ja seetõttu muudavad nüüd oma vastust.

Siiamaani on kasutusel üks kindel vahend laste küsitlemiseks — **kognitiivne intervjuu** (KI), mis on ka teaduslikult tõestatud meetod

saadava info hulga suurendamiseks (vt. näiteks Koehnken, Milne, Memmon, & Bull, 1999). KI on vahend, mis aitab inimesel täpsemini meenutada ja suurendab info hulka. KI loodi Ron Fisheri ja Ed Geiselmani poolt 1984. aastal USAs (Fisher & Geiselman, 1992), et politsei saaks rohkem täpset infot tunnistajatelt. KI töötab nii laste kui täiskasvanute puhul.

KI väljatöötamisel olid olulised järgmised printsiibid ning nende rakendamine praktikasse. Esmalt *uuesti konstrueerida esialgne sündmuse asetleidmise kontekst*. Teooriana kasutati siin Tulvingu ja Thomsoni (1973) “kodeerimise spetsiifilisuse printsiipi”, mille järgi meeldetuletav stiimul on efektiivsem, kui esineb kattumine salvestatud info ja meeldetuletava stiimuli vahel. Mentaalselt rekonstrueeritakse füüsiline ja personaalne kontekst kuritöö toimumise ajal, mis aitab inimesel paremini meenutada. Tunnistajat instrueeritakse minema ajas tagasi sellesse hetke, kui sündmus aset leidis ja meenutama keskkondlikke, füsioloogilisi, emotsionaalseid seisundeid, mis tol hetkel tunnistajal avaldusid.

Tunnistajat julgustatakse meenutama *osalist informatsiooni*, juhul kui täielik meenutus sündmusest pole kättesaadav. Näiteks, kui tunnistajal ei tule meelde nimi, siis kas tuleb meelde nimes olnud täht?

Meenutuse varieerivus. Sündmusse tullakse mitmeid kordi tagasi, sageli erinevatest ajahetkedest (see tähendab, et ei paluta alati meenutada algusest; vaid ka sündmuse keskelt või vahetult enne sündmuse lõppu). Selle teooria aluseks on Boweri “*Multiple Trace Theory*” ehk *mitmese jälje teooria* (1967) mille järgi on meie mälus assotsiatsioonide võrgustik ja on mitmeid võimalusi, kuidas sealt meenutusi erinevate stiimulite abil meelde tuletada. Selleks, et tunnistajad ei fabritseeriks valeütlusi, antakse tunnistajale teada, et meenutada tohib ainult

seda, mida mäletatakse.

KI puhul võetakse arvesse seda, et inimestel on *limiteeritud ressurss oma mälu kasutada*, mis tähendab, et meenutamise ajal ei segata inimese vahele. Kasutatakse ka *suunatud kujutlemist*, kus inimestel palutakse näiteks panna silmad kinni ja kujutada meenutatavat sündmust uuesti (visuaalseid, auditoorseid stiimuleid) ning siis püüda vastata avatud küsimustele. KI puhul on oluline, et küsitaja peab tunnustama *tunnistaja individuaalsust*, mitte küsitledes tunnistajaid ühe ja sama standardiseeritud küsitlemisjuhendi järgi.

Kuna tunnistaja on see, kes nägi sündmust, peab ka tema tegema ära suure osa tööst. Tavalisel küsitlemisel istub tunnistaja aga vaikselt kuni politseinik küsimusi küsib. Küsitaja peab julgustama tunnistajat rääkima läbi vaba meenutuse ja avatud küsimuste. Tunnistajad võivad avaldada mittetäielikke meenutusi sündmusest, kuigi nende meenutustes on palju detaile. Küsitaja ülesandeks on need detailid tunnistajale “kättesaadavaks” teha. Tunnistaja võib arvata, et nende info pole tähtis, nad pole harjunud sündmuse detailselt kirjeldama. Tunnistajatel palutakse rääkida ära kõik, mis meelde tuleb; mitte selekteerida enne ütlemist, mis on oluline ja mis mitte.

Pärast KI treeningut politseinikele esinesid järgmised muutused: küsitakse vähem küsimusi; küsitakse rohkem avatud küsimusi; tehakse rohkem pause ja ei segata vahele; küsitakse vähem suunatud küsimusi (Fisher, Geiselman, & Amador, 1989).

Samas on KI-l ka mitmeid piiranguid, mida peab arvestama. Kui tunnistajal pole motivatsiooni osalemiseks, siis on KI efektiivsus väike. KI võtab rohkem aega ja vaeva kui tavaline küsitlemine. Uurijad võivad olla tööga ülekoormatud ja neil pole seetõttu aega KI läbiviimiseks. KI nõuab uurijalt ettevalmistust ja keskendumist, uurija peab näitama üles rohkem paindlikkust

küsitlemisel kui tavalise intervjuu puhul. KI on kasulik uurimise varases faasis, enne seda, kui tunnistaja pole jõudnud veel seda sündmust korduvalt ja korduvalt ette kujutada või läbi mängida.

Uuringud on tõestanud, et KI on efektiivne võrreldes tavalise küsitlemisega. Täpse info hulk võib tõusta kuni 40% võrreldes tavalise küsitlustehnikaga (Fisher, Geiselman, & Amador, 1989). KI uuendatud versioon (CI-Revised, Fisher, Geiselman, Raymond, Jurkevich, & Warhaftig, 1987) andis 45% rohkem infot kui vanem versioon ilma täpsust langetamata. Koehnken jt. (1999) meta-analüüs näitas, et suurenes õigete detailide arv, kuid natuke suurenes ka valede detailide arv: KI puhul esines tunnistustes 35% rohkem infot, kusjuures täpsus vähenes ainult 2%. Holliday (2003) leidis, et vaba meenutus suurendas 27% info hulka ja rohkem esines isiku, objekti ja tegevuse kohta käivat infot.

KI on häid tulemusi andnud ka laste küsitlemisel, tõstes nii info kvantiteeti kui kvaliteeti (Bull, 1998). Samuti vähendab KI sugestiivset sisendatavust laste puhul. Laste puhul tuleb samas arvestada sellega, et KI tehnikad perspektiivi muutmine ja meenutuse varieeruvus on alla 8–9-aastastele lastele rasked. On leitud, et modifitseeritud KI (siit on eemaldatud perspektiivi muutmise osa) on sama efektiivne kui tavaline KI (Davis, McMahon, & Greenwood, 2005). Holliday ja Albon (2004) leidsid, et kaheksa-aastased lapsed mainisid modifitseeritud KI-d kasutades rohkem detaile isiku, objekti, tegevuse ja koha kohta kui nelja-aastased lapsed.

Viimasel paaril aastakümnel on tehtud mitmeid püüdlusi leidmaks laste tunnistuste kvantiteeti ja kvaliteeti suurendavaid uusi meetodeid peale kognitiivse intervjuu. Üks väljapakutud võimalusi, kuidas laste isikukirjeldusi täpsemaks

muuta, oleks etaloni kasutamine isikukirjelduse juures (Sporer, 1996). Kui lapse käest küsida nähtud isiku kirjeldust, siis etaloni kasutamine tähendaks seda, et küsitaja kasutaks ennast võrdlusena nähtud isiku meenutamisel (näiteks politseinik võtmas lapse käest esmast kahtlusaluse isikukirjeldust küsiks „Võrreldes minuga, kui pikk see isik oli?“ jne.).

Uurimused selles vallas nii lastega (Kask, Heinla, Bull, & Davies, käsikiri avaldamiseks välja saadetud) kui ka täiskasvanutega (Kask, Bull, & Davies, trükis) on näidanud, et etaloni kasutamine pole efektiivne. Nendest uurimustes nägid katseisikud meesterahvast ja pidid teda hiljem kirjeldama ja vastama küsimustele tema kohta. Pooltelt katseisikutelt küsiti küsimusi tavapärasel viisil (Kui pikk nähtud isik oli?); pooltelt etaloni kasutades (Mina olen nii pikk. Minuga võrreldes, kui pikk tema oli?). Vabas meenutuses mainisid lapsed rohkem ära nähtud isiku riideid. Etaloni kasutamine küsimuste küsimisel ajas lapsi mõningal juhul isegi suuremasse segadusse kui etaloni mittekasutamine (nähtud isiku kehakuju ja nina suurst osati paremini hinnata etaloni kasutamata). Ka täiskasvanute puhul polnud etaloni kasutamine efektiivne. Huvitav tulemus laste puhul oli see, et kui etaloniks oli naine, siis saavutasid poisid parema tulemuse kui tüdrukud. Täiskasvanud olid info andmisel aktiivsemad, küsides mõnikord spontaanselt küsitaja käest tema kasvu ja vanust, mis aitaks neil hinnata nähtud isiku vastavaid karakteristikuid.

Kokkuvõtteks, kui kasutada lapse vanust ja võimeid arvestavaid küsitlemismeetodeid, siis võivad laste tunnistused olla üpris täpsed. Spontaaniselt kirjeldavad lapsed nähtud isikut vähe, oskusliku küsitlemisega suureneb saadava info hulk ilma, et täpsus langeks. Samuti on lapsed rohkem mõjutatavad täiskasvanute poolt ning nad alluvad ka rohkem

suunavatele küsimustele. Siinkohal on abiks KI, mis on hea tehnika praktiliseks kasutamiseks ning mis võiks leida rakendust vastavates ametkondades ka Eestiski.

Viited

- Bower, G. (1967). A multicomponent theory of memory trace. In K. W. Spence and J.T. Spence (Eds.) *The Psychology of Learning and Motivation*, Vol 1, New York: Academic Press.
- Bruck, M. & Melnyk, L. (2004). Individual differences in children's suggestibility: A review and synthesis. *Applied Cognitive Psychology*, 18, 947–996.
- Ceci, S. J., Crossman, A. M., Gilstrap, L. L., & Scullin, M. H. (1998). Social and cognitive factors in children's testimony. In C. P. Thompson, D. J. Herrmann, J. D. Read, D. Bruce, D. G. Payne & M. P. Toglia (Eds.). *Eyewitness memory: Theoretical and applied perspectives*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.
- Ceci, S. J., Ross, D. F., & Toglia, M. P. (1987). Suggestibility of children's memory: Psycholegal implications. *Journal of Experimental Psychology: General*, 116, 38–49.
- Ceci, S. J. & Bruck, M. (1993). Suggestibility of the child witness: A historical review and synthesis. *Psychological Bulletin*, 113, 403–439.
- Davies, G. M. (1996). Children's identification evidence. In S. L. Sporer, R. S. Malpass, & G. Koehnken (Eds.), *Psychological issues in eyewitness identification*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.
- Davies, G.M., Stevenson-Robb, Y., & Flin, R. (1988). Tales out of school: Children's memory for an unexpected event. In M.M. Grunberg, & P.E. Morris (Eds.). *Practical aspects of memory: Current research and issues*, Vol.1: Memory in everyday life (pp. 122–127). Oxford: John Wiley & Sons.
- Davies, G.M., Tarrant, A., & Flin, R. (1989). Close encounters of the witness kind: Children's memory

- for a stimulated health inspection. *British Journal of Psychology*, 80, 415–429.
- Davis, M. R., McMahon, M., & Greenwood, K.M. (2005). The efficacy of mnemonic components of the cognitive interview: Towards a shortened variant for time-critical investigations. *Applied Cognitive Psychology*, 19, 75–93.
- Ellis, H.D. (1990). Developmental trends in face recognition. *The Psychologist*, 3, 114–119.
- Fisher, R.P., Geiselman, R.E., Raymond, D.S., Jurkevich, L.M., & Warhaftig, M.L. (1987). Enhancing enhanced eyewitness memory: Refining the cognitive interview. *Journal of Police Science & Administration*, 15, 291–297.
- Fisher, R.P., Geiselman, R.E. & Amador, M. (1989). Field test of the Cognitive Interview: Enhancing the recollection of actual victims and witnesses of crime. *Journal of Applied Psychology*, 74, 722–727.
- Fisher, R.P. & Geiselman, R.E. (1992). Memory enhancing techniques for investigative interviewing: The cognitive interview. Springfield: Charles C. Thomas.
- Flin, R., Boon, J., Bull, R., & Knox, A. (1992). The effect of a five-month delay on children's and adults' eyewitness memory. *British Journal of Psychology*, 83, 323–337.
- Gardner, R. (1989). Sex abuse hysteria: Salem Witch Trials revisited. Longwood, NJ: Creative Therapeutics Press.
- Holliday, R.E. (2003). The effect of a prior cognitive interview on children's acceptance of misinformation. *Applied Cognitive Psychology*, 17, 443–457.
- Holliday, R.E. & Albon, A.J. (2004). Minimising misinformation effects in young children with cognitive interview mnemonics. *Applied Cognitive Psychology*, 18, 263–281.
- Hutcheson, G.D., Baxter, J.S., Telfer, K., & Warden, D. (1995). Child witness statement quality: Question type and errors of omission. *Law and Human Behavior*, 19, 631–648.
- Jones, D.P. & McGraw, J.M. (1987). Reliable and fictitious accounts of sexual abuse to children. *Journal of Interpersonal Violence*, 2, 27–45.
- Kask, K., Heinla, I., Bull, R., & Davies, G. (in submission). The effect of a standard to assist children's person descriptions. *Journal of Police and Criminological Psychology*.
- Kask, K., Bull, R., & Davies, G. (in press). Trying to improve young adults' person descriptions. *Psychiatry, Psychology, and Law*.
- King, M.A. & Yuille, J.C. (1986). *An investigation of the witness abilities of children*. Unpublished manuscript, University of British Columbia.
- Koehnken, G., Milne, R., Memon, A., & Bull, R. (1999). The cognitive interview: A meta-analysis. *Psychology, Crime and Law*, 5, 3–27.
- Marin, B.V., Holmes, D.L., Guth, M., & Kovac, P. (1979). The potential of children as eyewitnesses. *Law and Human Behavior*, 3, 295–305.
- Ornstein, P.A., Gordon, B.N., & Larus, D.M. (1992). Children's memory for a personally experienced event: Implications for testimony. *Applied Cognitive Psychology*, 6, 49–60.
- Poole, D.A. & White, L.T. (1991). Effects of question repetition on the eyewitness testimony of children and adults. *Developmental Psychology*, 27, 975–986.
- Sporer, S.L. (1996). Psychological aspects of person descriptions. In S.L. Sporer, R.S. Malpass, & G. Koehnken (Eds.), *Psychological Issues in Eyewitness Identification*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.
- Tulving, E., & Thompson, D. M. (1973). Encoding specificity and retrieval processes in episodic memory. *Psychological Review*, 80, 352–373.

ETNILISE IDENTITEEDI AVATUS

Anneli Veisson

Käesolev artikkel võtab lühidalt kokku minu magistritöö, mis uuris Eestis elavate eestlaste ja eestivenelaste identiteedi avatust ning aspekte, mis võiksid kaasa aidata avatud etnilise identiteedi kujunemisele, kuna varasemad uuringud (nt. Valk & Karu, 2001) on näidanud, et just eestlaste puhul pole see väga suur. Osavõtlik kodanik demokraatlikus riigis peaks olema oma etnilises identiteedis kindel ja mõistma oma etnilist kuuluvust, selle kujunemist ning muutumist, sest nii enda kui teiste identiteetide tundmine loob võimaluse diskussiooniks võrdsetel

alustel (Isajiw, 2000). Alates iseseisvusa algusaastatest on eestlaste ja eestivenelaste integratsioon olnud jätkuvalt aktuaalseks sotsiaalseks küsimuseks Eesti ühiskonnas, seda enam, et siinne Vene kogukond ei suhestu täielikult ei kohalike eestlastega ega ka venelastega Venemaal. Kui arvestada ka Eesti jätkuvat integratsiooni Euroopa Liiduga, on oluline, et eestlased oleksid avatud ja eelarvamusteta teiste etniliste gruppide suhtes ning suudaksid nendega kohaneda, ent samas võiksid jääda truuks oma juurtele ning kultuurilisele pärandile.

Avatud identiteedi saavutamist vaadeldi antud töös kui grupisiseste- ja gruppidevaheliste protsesside, isiksuse omaduste, mitmesuguste kontekstispetsiifiliste- ja sotsioloogiliste tegurite koosmõjuna (vaata nt. Keefe, 1992; Phinney, 2000). Avatud etnilise identiteedi defineerimisel lähtuti kahest erinevast teoreetilise suunast: 1) Tajfeli ja Turneri sotsiaalse identiteedi teooriast (1979, 1986), ja 2) Marcia (1966) identiteedi arengu teooriast, mida on püüdnud viimasel ajal ühendada mitmed uurijad (nt. Phinney, 2000).

Esimese suuna järgi võib etnilist identiteeti pidada sotsiaalse identiteedi etniliseks komponendiks (nt. Tajfel, 1981), mis omakorda moodustab osa inimese enesekontseptsioonist. Etniline identiteet viitab psühholoogilisele seotusele, mida tuntakse inimestega, kellel on sama päritolu ja geograafilise kuuluvus, ühine narratiiv, kattuvad hoiakud või väärtushinnangud (Frable, 1997; Kirch, Rull, ja Tuisk, 2001).

Teise lähenemisena kasutati identiteedi arengu teooriat, kuna ka etnilise identiteedi arengut on mitmed uurijad vaadelnud pigem dünaamilise nähtusena, mida on võimalik saavutada, mitte millegina, mis on lihtsalt kaasa antud (Keefe, 1992; Phinney, 1990; Simic, 1987). Phinney (1990, 2000) leidis, et etnilise identiteedi kujunemist peaks pidama ego identiteedi kujunemisega sarnaseks protsessiks, kusjuures see protsess ei pea tingimata lõppema saavutatud identiteediga, mida peetakse küll kõige arenenumaks staatuseks, vaid võib läbi täiskasvanuea kulgeda tsüklitena, mille käigus antud identiteedi tähendused internaliseeritakse, organiseeritakse või hinnatakse ümber (vaata ka Kroger, 2003; Marcia, 2002; Pulkkinen ja Kokko, 2000).

Antud töös uuriti etnilist identiteeti läbi 4 grupi: *hajus, suletud, avatud ja kaitsev* identiteet (Tabel 1), mis kujutavad endast etnilise identiteedi kahe dimensiooni — Etniline Uhkus ja Etniline Eristamine — erinevaid kombinatsioone (Valk, 2001). Hüpoteesiliselt sai neid nelja identiteedigruppi käesolevas uurimuses lahti seletada Marcia identiteedi arengu staatuste abil, mille läbi etniline identiteet kujuneb hajusast identiteedist läbi suletud identiteedi kaitsva või avatud identiteedi suunas.

Tabel 1. Etnilise Uhkuse ja Etnilise Eristamise neli kombinatsiooni

	Madal EP	Kõrge EP
Madal ED	Hajus	Avatud
Kõrge ED	Suletud	Kaitsev

Meetod

Töö oli osaks Kultuurivaramu projektist, mis uuris kultuuridimensioone, sotsiaalse käitumise elementaarseid vorme, sotsiaalset kapitali ja etnilist identiteeti Eesti kultuuris. Nelja grupi

uurimiseks kasutati nii kvantitatiivseid kui kvalitatiivseid uurimismeetodeid. Kvantitatiivses uurimuses kasutati andmestikku, mis koguti koostöös EMOR-iga ja kus osales 1753 vastajat (keskmine vanus 43,8 aastat), kellest 1451 olid eesti ja 302 vene rahvusest. Andmestikust kaasati antud töösse Etnilise Identiteedi Skaala (EIS) ja NEO Isiksuse küsimustik, sotsioloogilised taustaandmed ning mõned üksikküsimused, mille põhjal loodi 4 etnilise identiteedi profiili. Kvalitatiivse uurimuse käigus viidi läbi 48 pool-struktureeritud intervjuud nii eestlaste kui eestivenelastega, millest käesolevasse töösse kaasati lähemaks uurimiseks 4 eesti- ja 3 venekeelset intervjuud, et leida konkreetseid näiteid, mis aitaksid kvantitatiivses osa loodud nelja identiteedigruppi kontseptualiseerida ja edasi seletada. Intervjuusid analüüsiti interpretatiivsel fenomenoloogilisel meetodil.

Tulemused

Nii kvantitatiivse kui kvalitatiivse uurimuse tulemusena võib öelda, et neli hüpoteesilist etnilise identiteedi profiili — *hajus, suletud, kaitsev* ja *avatud* identiteet — leidsid tõestust ning järgnevalt annangi lühikese ülevaade huvitavamate tulemustest.

Üldiselt kui arvestada integratsiooniküsimustega tänapäeva Eestis ja ka Eesti jätkuva integratsiooniga EL-iga, võiks avatud ja ka hajusal grupil olla lihtsam aktsepteerida taolistest protsessidest tulenevat mitmekesisust, ent kultuurilise ja riikliku järjepidevuse seisukohalt peaks avatud grupp olema vastupidavam oma rahvusega sideme kaotamise osas, rohkem valmis koostööks ning diskussiooniks erinevate rahvustega. Suletud grupp on ilmselt mitmekesisule vastumeelsemalt meelestatud ning kaitsev grupp võib selles tajuda ohtu oma identiteediga seotud enesehinnangule.

Hajusa etnilise identiteediga isikud tundsid erinevalt teistest gruppidest kõige vähem sise-

mist seotust oma rahvusega, etniline kuuluvus oli nende jaoks vähem oluline ning selle tähendus ebaselge. Samuti oli antud grupp Eesti riigiga vähem seotud ja nõ. “juurteta” — rohkem kui inimesed teistest gruppidest valmis asuma elama välismaale. Suletud identiteediga inimesed võrreldes hajusaga olid oma etnilise grupiga psühholoogiliselt küll rohkem seotud, ent erinevalt teistest gruppidest tundsid nad oluliselt vähem uhkust oma rahvuskaslaste saavutuste üle. Näiteks Schmitt, Silvia ja Branscombe'i (2000) järgi sõltub sisegrupi liikmetele hinnangute andmine nii sotsiaalsest kontekstist kui sellest, mil määral inimene on kaasanud grupi oma enesekontseptsiooni. Seega on ka suletud grupi jaoks teadlikkus oma etnilisest kuuluvusest ebaselgem. Erinevalt teistest gruppidest peavad suletud grupi esindajad rahvast olulisemaks teistele hinnangute andmisel ning on vähem huvitatud teiste rahvuste tundmaõppimisest. Hogg ja Abrams'i (1995) järgi viitab kõrgem etniline eristamine sellele, et suuremat tähtsust omistatakse mingile kategoriseerimisele ja ekstreemsemale stereotüpiseerimisele. Valk (2001) näiteks on leidnud, et inimesed, kes loovad oma etnilise identiteedi põhiliselt eristamise põhjal, halvustavad teisi grappe rohkem.

Kaitsvat ja avatud gruppi võib etnilise uhkuse osas pidada suhteliselt sarnasteks. Mõlemad olid teadlikud oma etnilisest kuuluvusest ja selle tähendusest endale ja leidsid, et kuuluvus pakub neile teatavat kindlustunnet. Näiteks Pulkkinen ja Kokko (2000) on leidnud, et identiteet areneb kindlustunde ja pühendumuse suunas, mistõttu võiks nii avatud kui kaitsvat identiteeti pidada saavutatud etnilisteks identiteetideks. Siiski, kindlustunne võib nimetatud kahe grupi puhul tähendada erinevaid asju, kuna teiste etniliste gruppidega selgemate piiride tõmbamine ja nende poolt tuleneva ohu aktuaalsemana tajumine (Hogg'i & Abramsi, 1995) kaitsva grupi poolt näitab, et nende etniline identiteet on ebakindlam.

Kaitsev grupp on tugevaima etnilise identiteediga ja tunneb süga-

vamat sisemist seotust oma rahvusega võrreldes teiste gruppidega, seega neile on etniline kuuluvus psühholoogiliselt eriti tähtis, mistõttu ohtu oma rahvusgrupile ning rahvuse või riigi järjepidevusele võidakse tajuda otsese ohuna oma enesehinnangule. Korf ja Malan (2002) leidsid, et kui mingi identiteedi aspekt tugeva identiteediga isikutel disintegreerub, siis nad tunnevad, et see aspekt nende identiteedist muutub ebakindlaks ja võib viia identiteediga seotud enesehinnangu langusteni (Ethier ja Deaux, 1994). Jackson ja Smith (1999) eristasid kaht tüüpi sotsiaalset identiteeti: kindel ja ebakindel. Ebakindel identiteet viitas küll positiivsetele hoiakutele oma grupi suhtes ja suuremale oma grupi eelistamisele, samas kui kindla identiteediga isikud nägid oma gruppi positiivselt ent väiksema oma grupi eelistusega (Jackson ja Smith, 1999). Seega võiks antud uurimuse tulemusel väita, et avatud grupi identiteet on kindlam võrreldes kaitsva grupiga.

Avatud identiteediga inimesed on erinevalt teistest gruppidest oluliselt rohkem huvitatud teiste rahvuste tundmaõppimisest, peavad etniliste gruppide vahelist koostööd ja kommunikatsiooni oluliseks ning hindavad etnilist mitmekesisust. Simmonsi (1983) järgi suhtuvad saavutatud identiteediga isikud tasakaalustatumalt omaenda isiklikku vabadusse ning teiste samaväärsesse heaolusse; inimene tunnistab identiteediga seotud kohustusi ja muutub teadlikumaks oma reaktsioonidest, omaenda rollist konfliktides, ning teatud situatsioonide interpreteerimisel (Kunnen ja Bosma, 2003). Ka Rubin ja Hewstone (1998) leiavad, et madal etniline eristamine viitab sensitiivsusele vältida nõ. huvide konflikte või diskrimineerimist.

Järgnevalt lühike ülevaade ka vanuselistest erinevustest nelja identiteedigrupi vahel. Kooskõlas identiteedi arengu teooriaga ja varasema kirjandusega (Valk, 2001; Valk ja Karu, 2001; Cameron ja Lalonde, 1994) leidis taas tõestust fakt, et nooremate inimeste jaoks on etniline enesemääratlus üldiselt vähem oluline ja määrav kui vanema põlvkonna jaoks (Simic, 1987; Valk,

2001). Andmed viitasid sellele, et kõige nooremad olid just hajusa grupi esindajad, kus etniline identiteet ei ole veel välja kujunenud; sellele järgnes suletud ja avatud grupp ning kõige vanemad olid kaitsva grupi esindajad.

Kui noored eestlased (15–34-aastased) olid rohkem hajusa ja avatud identiteediga, siis noored venelased suhtusid oma identiteeti kaitsvamalt, mis võiks ehk olla seletatav nende vähemusrühma staatusena ja ka viimasel ajal esitatud suure survega integreeruda Eesti ühiskonda. Keskealised venelased (35–54-aastased) olid avatumad ja kaitsvamad ning vähem suletud kui eestlased. Kui noorema ja keskealiste generatsiooni puhul olid venelased kaitsvama identiteediga, siis vanema generatsiooni eestlased (55–74-aastased) olid kaitsvama identiteediga võrreldes samaealiste venelastega, mida on ehk võimalik seletada ajalooliste põhjustega. Üldiselt kui eestlastest olid avatuimad vanema generatsiooni esindajad, siis kõige avatuma ja kõige vähem suletud identiteediga venelased olid 35–54-aastased.

Kokkuvõte

Praktilisest küljest võiks antud uurimus pakkuda mõtteainet erinevate rahvuslike huvide ja etniliste suhete mõistmiseks Eesti ühiskonnas. Kas avatud identiteet on parimaks lahenduseks sõltub eelkõige sellest, kuidas küsimusele läheneda. Teatud juhtudel võib hajus identiteet olla sobivam rahvusvahelistavas maailmas hakkamasaamiseks, kuna tegemist on nõ. „juurteta” inimestega, kes võib-olla kohanevad kergemini. Siiski, hajus identiteet eeldab, et rahvusküsimused pole indiviidile aktuaalsed, või et neid pole tema poolt lähemalt uuritud ning varem või hiljem võivad need muutuda oluliseks, tuues kaasa kriisi. Avatud identiteet eeldab, et tutvutud on nii enda kui ka ilmselt teiste identiteetidega. Lisaks nagu antud uurimus näitas, on avatud identiteet nõ. kindlam.

Vaatepunkt sõltub ilmselt ka sellest kuidas inimene ise oma identiteeti antud hetkel defineerib. Seega kaitsva identiteediga inimesed pea-

vad kõige õigemaks just rahvuse suhtes kaitsvat suhtumist, avatud isikud avatust. Aga ehk on avatud identiteediga inimestel lihtsalt kergem etnilise mitmekesisusega hakkama saada, kuna nad hindavad seda rohkem. Kirjanduse järgi peaksid saavutatud identiteediga inimesed olema ka tealikumad oma rollist konfliktides. Neid argumente silmas pidades vääraks identiteedi avatuse termin ja selle psühholoogilised determinandid kindlasti ka edasist tähelepanu.

Kirjandus

- Cameron, J. E., & Lalonde, R. N. (1994). Self, ethnicity, and social group membership in two generations of Italian Canadians. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 20, 514–520.
- Ethier, K. A., & Deaux, K. (1994). Negotiating social identity when contexts change: Maintaining identification and responding to threat. *Journal of Personality and Social Psychology*, 67 (2), 243–251.
- Frale, D. E. S. (1997). Gender, racial, ethnic, sexual, and class identities. *Annual Review of Psychology*, 48, 139–162.
- Hogg, M. A. & Abrams, D. (1995). *Social Identifications*. London: Routledge.
- Isajiw, W. W. (2000). Approaches to ethnic conflict resolution: paradigms and principles. *International Journal of Intercultural Relations*, 24, 105–124.
- Jackson, J. W., & Smith, E. R. (1999). Conceptualizing social identity: A new framework and evidence for the impact of different dimensions. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 25 (1), 120–135.
- Keefe, S. E. (1992). Ethnic identity: The domain of perceptions of and attachment to ethnic groups and cultures. *Human Organization*, 51 (1), 35–43.
- Kirch, A., Rull, E. & Tuisk, T. (2001). Group identity dynamics of Estonian and Polish students in the EU integration process. *Trames*, 5 (4), 321–335.
- Korf, L., & Malan, J. (2002). Threat to ethnic identity: the experience of white Afrikaans-speaking par-

- ticipants in post-apartheid South Africa. *The Journal of Social Psychology*, 142 (2), 149–169.
- Kroger, J. (2003). What transits in an identity status transition? *Identity: An International Journal of Theory and Research* 3, 197–220.
- Kunnen, E. S. & Bosma, H. A. (2003). Fischer's skill theory applied to identity development: A response to Kroger. *Identity: An International Journal of Theory and Research*, 3 (3), 247–270.
- Marcia, J. E. (1966). Development and validation of ego identity status. *Journal of Personality and Social Psychology*, 3, 551–558.
- Marcia, J. E. (2002). Identity and psychosocial development in adulthood. *Identity*, 2 (1), 7–28.
- Phinney, J. S. (1990). Ethnic identity in adolescents and adults: Review of research. *Psychological Bulletin*, 108, 499–514.
- Phinney, J. S. (2000). Identity formation across cultures: The interaction of personal, societal, and historical change. *Human Development*, 43, 27–31.
- Pulkkinen L. & Kokko, K. (2000). Identity development in adulthood: A longitudinal study. *Journal of Research in Personality*, 34, 445–470.
- Rubin, M. & Hewstone, M. (1998). Social identity theory's self-esteem hypothesis: a review and some suggestions for clarification. *Personality and Social Psychology Review*, 2 (1), 40–62.
- Schmitt, M. T., Silvia, P. J., & Branscombe, N. R. (2000). The intersection of self-evaluation maintenance and social identity theories; intra-group judgement in inter-personal and inter-group contexts. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 26 (12), 1598–1606.
- Simic, A. (1987). Ethnicity as a care for the elderly: The Serbian-American case. *Journal of Applied Gerontology*, 6, 113–126.
- Simmons, D. D. (1983). Identity achievement and axiological maturity. *Journal of Personality*, 72 (5), 101–104.
- Tajfel, A. (1981). *Human groups and social categories*. Cambridge, England. Cambridge University Press.
- Valk, A. & Karu, K. (2001). Ethnic attitudes in relation to ethnic pride and ethnic differentiation. *Journal of Social Psychology*, 141 (5), 583–601.
- Valk, A. (2001). Two facets of ethnic identity: pride and differentiation. *Dissertationes Psychologicae Universitatis Tartuensis*. Tartu: TÜ Kirjastus.

EKSPERIMENDIPLANEERIMISEL VAIM VABAKS!

Iiris Luiga

Käesolev kirjatükk on inspireeritud psühholoogiaosakonna iga-aastasest kursusest “Eksperimenti planeerimise alused”, mille siinkirjutaja sel kevadel läbi viis. Et tudengid ei tunneks kabuhirmu eksperimentide planeerimise ja läbiviimise ees, jäetakse selles kursuses osalevatele verivärsketele eksperimenteerijatele täiesti vabad käed eksperimenti valdkonna ja sisu valikul. Oluline on vaid see, et kursuse raames gruppides läbiviidud eksperimentid oleksid hästi läbi mõeldud, korrektselt läbi viidud-analüüsitud ning kirja pandud nagu kord ja kohus. Loomulikult pidid tudengid-eksperimenteerijad kasutama kursuse raames neile jagatud teadmisi ja näpunäiteid, kusjuures eraldi teema oli eksperimenti eetika. Pandi südamele, et katseisikutele tuletakas meelde, et nad võivad eksperimentis osalemise lõpetada igal ajahetkel. Nad peaksid kontrollima katseisikute tervislikku seisundit katsetes, kus on tegemist mingite kahjulike ainete manustamisega, ning kedagi ei tohiks õhutada neid aineid näiteks esmakordselt pruukima. Lisaks nendele teadmiste, mis tudengitele anti,

arutati kõik eksperimentiplaanid enne auditooriumis läbi. Seda nii eetilistel kaalutlustel kui metoodilise tagasiside huvides.

Kui tudengitele jätta sisuvalikul vabad käed, siis võib juba ette kindel olla, et Tartu Ülikooli tudengid ei jäta oma vaimukust kasutamata. Kursuse läbiviijad ei pidanud petuma ka seekord. Laias laastus võib teemad kokku võtta motoga “Sex, drugs and rock’n’ roll”!

Millised uurimisküsimused siis huvitavad psühholoogiatudengeid? Koomilisuse eripreemia oleks pidanud andma tööle “Fantaasia jõud!”. Nimelt tuli kahel noormehel pähe uurida, et kas “Inimesed, kellel on elavam fantaasia, suudavad luua endale tõesema „pildi“ nähtusest ning seeläbi elavad seda sügavamalt läbi ning tekitavad sellega [eelnevalt] kirjeldatud efekti esinemise.” Nõnda oli püstitatud nende hüpotees. Selle uurimiseks mõtlesid noormehed välja müüdi, et kui urineerimisel manustada vedelikku, tekib „vedelik-voolab-minust-läbi“ tunne. Kahjuks ei olnud sellel tööll küll silmapaistvaid seoseid eksperimentaalspsühholoogiaga ning süstemaatilise loogikaga. Müüt saadeti internetifoorumitesse

ja inimestel paluti juhise järgi talitades seda kontrollida. Loodeti, et eelnevat väärinfot andes tekibki inimestel “toru” tunne, kui nad pissil käies vett joovad. Lugeses inimeste tagasisidet internetis selgus, et 37,5% kinnitas, et neil tõesti tekkis vetsus vett juues “toru” tunne. Nn. eksperimentaatoritele tundus selline tulemus äramärkimist vääriv, sest tegemist oli ju väljamõeldisega, mida selline protsent 17–22 aasta vanustest inimestes oli nõus uskuma. Selle töö koomiline idee ei suutnud siiski korvata kontrollitud tingimuste puudumist, läbimõtlamatust ja igasuguste analüüsimeetodite eiramist.

Ühe linnalegendi (arvatavasti Tartu linna oma) kontrollimist vajalikuks pidanud grupp uuris “Joodava koguse määramise erinevusi sõltuvalt lahuse liigist”. Nimelt huvitas neid, kui täpselt suudavad inimesed määrata joodud vedeliku hulka (kui on välistatud visuaalne ning anuma kaalu järgi koguse hindamine) ja kas hulga hindamisel on joogi koostisest sõltuvaid erinevusi? Hüpoteetiliselt hindavad inimesed joodud tavalise vee koguseid täpselt kui soola- või suhkrulahuse

ning gaseeritud vee omi ning soola- ja suhkrulahuse joodud koguseid arvati hinnatavat suuremaks kui need tegelikult olid. Seda uuriti pimesi kõrrest 5 sekundi jooksul joomise abil (kogus varieerus liiga suuresti ja selle meetodi puhul kasutasid katseisikud erinevaid vastamisstrateegiaid) ja raskest kannust joomise abil. Joogid, mida eksperimendis kasutati olid: tavaline ja gaseeritud vesi ning suhkru- (70 ml suhkrut/1 l vett) ja soolalahus (8 ml soola/1 l vett). 11 katseisiku põhjal selgus, et inimesed ei hinnanud joodud tavalise vee hulka täpsemalt kui teiste jookide hulka. Süstemaatiliselt ei erinenud ühegi joogi koguse määramine. Katse läbiviijad olid kenasti teadlikud, et ega nende tulemused kuigi hästi üldistatavad ei ole, kuid pidasid oluliseks eksperimendis tekkivate probleemide lahendamise kogemust nt erinevad vastamisstrateegiad, pilootkatsete olulisus (võimaldas muuta eksperimendi meetodit, mida oleks nende arvatates tegelikult pidanud veelgi muutma nt etalonkoguse joomise rakendamine) ja katseisikute leidmise küsimus (katseisikud olid ülatavalt lahkesti nõus osalema!).

Joomise küsimus oli populaarne veel kolmandaski gruppis. Pärisklassikalise eksperimendi mõõdud välja andnud uurimus kandis pealkirja "*Reaktsiooniaeg, Stroopi test ja alkohol*". Uurimust ajendas tegema mitte üksnes teoreetiline huvi alkoholi mõjust kognitiivsetel võimetele (reaktsiooniaeg, selektiivne tähelepanu) vaid ka praktiline väärtus (tulemused laiendatavad joobes autojuhtimisele). Tudengitele omaselt loodeti leida ka alkoholist tulenevaid positiivseid efekte. Selle uurimise tarbeks oli tehtud päris korralikku eeltööd kirjandusega, millest selgus, et alkoholi manustades võtab Stroopi testi sooritamine rohkem aega, kuid sellegipoolest vigu ei tehta rohkem kui platseebogrupis. Reaktsiooniaja mõõtmise põhjenduseks toodi, et see näitab keskendumisvõimet ehk siis selektiivse tähelepanu head või halba funktsioneerimist. Kirjandusest selgus, et motoorne reageerimine kannatab peamiselt siis, kui inimene on tarvitanud suure koguse alkoholi (0,8

promilli). Alkohol mõjutab peamiselt kognitiivseid protsesse (nt otsustusvõimet, millal reageerida). Harjutamise tõttu olevat võimalik soorituse mõningane paranemine. Varasemalt on leitud ka soolised erinevused reaktsiooni, aja ja alkoholi seostes. Naiste reaktsiooniaeg on alkoholi mõju suhtes võrreldes meestega tundlikum.

Hüpoteese püstitati läbiviidavas eksperimendis 3: väikese alkoholikoguse manustamisel lihtsa motoorse soorituse reaktsiooniaeg lüheneb (toetub spordist teadaolevale faktile, et alkohol võib toimida dopinguainena); koguse kasvades reaktsiooniaeg võrreldes baastasemega pikeneb; alkoholi manustamisel tehakse Stroopi testis rohkem vigu. Platseebogruppi selles eksperimendis kahjuks polnud ja seetõttu ei saanud uurijad täpselt teada, kas teadmine alkoholi manustamisest mõjutas katseisikute motiveeritust katses rohkem pingutada. Katseisikuid oli 10 (5 naist ja 5 meest; kaal kõikus umbes 10 kg piires). Katse viidi läbi hommikul, katseisikul ei olnud eelnevalt lubatud süüa, kuid joomise kohta ei olnud midagi öeldud. Eksperimentaatorid söötsid kõigile katseisikutele 100 g kaerahelbeputru ja eksperiment võis-ki igale katseisikule 30 min peale söömist alata. Iga katseisik sooritas kõigepealt reaktsiooniaja testi arvutis (reageeri värvilaigu ilmumisele hiireklõpsuga) ja Stroopi katse mõlemat pidi (loe sõnu ja nimeta värve). Seejärel joodeti katseisikule 4 cl 40% alkoholi ja 10 min järel korraldi reaktsiooniaja katset (nii veel teinegi kord). Kolmas kord peale alkoholi manustamist sooritati nii reaktsiooniaja katse kui Stroopi test. Tulemustest selgus, et kui joodud oli 8 cl alkoholi, siis oli reaktsiooniaeg kõige lühem, lisaks joodud alkohol pikendas reaktsiooniaega (baastasemega võrreldes). Seega leiti kinnitust hüpoteesidele, et vähene kogus alkoholi parandab lihtsat motoorset sooritust ja suurem kogus halvendab seda sooritust. Kolmas hüpotees, et Stroopi testis tehakse alkoholi tõttu rohkem vigu, kinnitust ei leidnud. Selle hüpoteesi püstitamine oli ka vastuolus eelnevalt kirjanduses leitud faktidega.

Tublid eksperimentaatorid said oma tööd tehes selgeks mitu tõsiasja ja tajukatsete kohta. Nimelt on tulemused väga palju mõjutatud sellest, et tajukatsetes katseisiku sooritus järjest paraneb (nn õppimise efekt), mis võis "rikkuda" nende kolmanda hüpoteesi tulemusi. Samuti saadi aimu aparatuuri täpse töötamise vajalikkusest (kuna reaktsiooniaeg on niivõrd lühiajaline, siis peab selle mõõtmine toimuma ülitäpselt) ning sellest, et katseisikud peaksid kõik tegema katsed ühes ja samas arvutis. Platseebogrupi olemasolu on samuti sellistes eksperimentides mõõdapääsmatu. Samuti katseisikute joomis- ja suitsetamisharjumustega tutvumine.

Et ei tekiks väärarvamust nagu oleksid kõik psühholoogiatudengid huvitatud ainult (alkohoolsete) jookide manustamisega seotud faktidest refereeriks ka kolme tööd, mis ei olnud jookidega seotud. Nii näiteks oli kahe grupi huvi hoopis erootilise alatooniga. Üks grupp uuris lausa "*Erineva suunilusega pornograafia mõju heteroseksuaalsete katseisikute erutatusele*". Siinkohal pean aga rohkem äramärkimist väärivaks tööd "*Arva ära, kas ta on paljas!*". On tore, et tudengid on teadlikud pealkirjade erinevatest formuleerimisvõimalustest ning antud juhul mindi pilkupüüdvale pealkirja teed. Töö eesmärk oli tegelikult uurida, kas emotsioonideuurijad on ikka kõikidele põhiemotsioonidele pihta saanud. Praegu on teada 5 universaalset emotsiooni: õnn, ärevus, kurbus, viha ja vastikus. Ehk on neil üks põhiemotsioon kahe silma vahele jäänud? Nimelt on ju meil kõigil piinlik olla teiste inimeste ees alasti. Ehk on tegemist kuuenda põhiemotsiooniga, mida on võimalik näoilme järgi ära tunda? Disanitigi selle uurimiseks eksperiment, kus otsiti internetist pildid inimestest, kellest olid pildid nii alasti kui riides. Need näod (eraldatuna ülejäänud pildist) kahekümnest inimesest võeti kasutusele ja näidati katseisikutele iga nägu 7 sekundi jooksul juhuslikus järjekorras. Katseisikuid oli 26, neist 24 naist ja 2 meest. Katseisikutele (peamiselt naised!) jagati kätte ankeedid, kuhu ta pidi märkima, kas nägi pildid riides või alasti

meest või naist. Hüpotees, et alasti-olek on näoilme järgi äratuntav, ei leidnud kinnitust. Uurijate arvates võis problemaatiline olla ka nende uurimuses esitatud piltide kasutus. Nimelt olid need enamasti pildid inimestest, kes alasti-olekuga raha teenivad. Seega on võimalik, et nende inimeste näod ei kajastanud universaalset piinlikkuse, häbi ja/või meela ahvatlusega seotud emotsiooni. Uurimusest selgus siiski, et veidi paremini kui naiste riides või alasti-olekut märgiti õigesti meeste riides olekut (61,7%). Nii alasti meeste kui naiste pilte märgiti ära täpselt ühepalju (38%). Üheks probleemiks selle uurimuse juures peeti ka puudulikku katseisikute taustinformatsiooni ehk kui palju on iga katseisik kokku puutunud alasti meeste ja naiste vaatamisega (nt pornofilmi-de vaatamisega). Nimelt olid üksikud katseisikud siiski väga täpsed piltide määravad. Esitatud tööst ei selgunud, kas need üksikud määravad olid katses osalenud 2 meest või mitte (meeste kokkupuude pornofilmide ja piltidega on teadaolevalt suurem kui naiste oma).

Parimaks hindasin selle kursuse raames tööd, mis uuris "*Grupi mõju indiviidi mälutesti tulemusele*". Väike tudengivint ei puudunud ka sellest tööst. Nimelt uuriti katseisiku mäletamist populaarse "Nu pogo-di!" multifilmi abil. Tegemist on sotsiaalse mõjutatavuse uuringuga, milles taheti teada saada, kuivõrd mõjutavad teised inimesed grupis rolli otsuste langetamisel mälu-testis. Juba Solomon Ash'i katsed (1955) näitasid, et stiimuljoone pik-kuse hindamisel nõustus 75% kat-

seisikutest vale arvamusega suuremal või vähemal määral. Sarnased mälu uuringud Reysen (2005) on näidanud, et kui katseisik vastas teisena peale virtuaalse partneri õiget vastust suutsid nad eristada uusi ja vanu sõnu paremini kui ise esimesena vastates. Virtuaalse partneri vale vastus halvendas uute ja vana-de sõnade vahel vahetegemist. Esialgne avalik nõustumine virtuaalse partneriga võib viia tegeliku mälu halvenemisele hilisemas indivi-duaalses äratundmistestis. Teised uurijad on näidanud, et inimesed toetuvad mälukatses teiste arvamusele rohkem siis, kui nad ise täpselt ei mäleta. Seega asus meie tudengite grupp uurima, kuidas suudab enamuse erinev arvamus mõjutada katseisiku mälutesti tulemust. Katseisik pidi ühele ja samale testile vastama kaks korda (peale multifilmilõigu vaatamist), esimene kord kohe peale multika vaatamist ja teine kord peale grupiarutelu. Hüpo-tees oli, et enne arutelu sooritatud testi tulemused on paremad kui peale arutelu. Eksperimentis osales 7 katseisikut, iga katseisikut testi ti eraldi ning temaga koos oli ühes ruumis 4 eksperimentaatori kaas-osalist. Enne multifilmi vaatamist hoiatati katseisikut, et ta pööraks visuaalsetele detailidele tähelepa-nu, sest hiljem testitakse tema mälu selles osas. Eksperimentaatori abi-lised olid vajalikud selleks, et pea-le esimest individuaalset kirjalikku mälutesti esitada arutelu käigus ühiselt valed vastused 5 küsimuse kohta testis. Peale arutelu täideti individuaalselt küsimustik uuesti. Selgus, et katseisikud olidki üsna

konformsed mälutestile vastamises, rohkem vastati valesti nendele küsimustele, kus vale vastus ette öeldi ja õigemini nendele, kus õige vastus ette öeldi. Pidasin antud uurimust oluliseks, sest sotsiaalsete eksper-mentide kontrollitavuse tagamine on väga suurt läbimõtlemist ja läbi-mängimist nõudev töö, kuid sellega saadi siiki suurepäraselt hakkama. Samuti on keeruline saadud vastu-seid analüüsida. Grupp sai sellega siiski hakkama. Kuna katseisikute arv oli väike ei hakatud mingeid keerulisi analüüse teostama, kuid tehti järeldused vastavalt olemas-olevatele andmetele. Ainukeseks miinuseks võib pidada seda, et va-litud multifilm oli väga populaarne ja seega ei ole teada, kuivõrd eelnev kokkupuude selle filmiga mõjutas katseisikute mälutesti tulemust.

Huvitavaid töid oli veelgi, kus-juures kaks muusika uurimust ("*Helikõrguste eristamine*" ja "*Eri muusikastiilide mõju kognitiivsele sooritusele*") jäid siinkohal kirjelda-mata lihtsalt aja ja ruuminappuse tõttu. Ma loodan siiski, et suutsin lugejat veenda, eksperimentaato-reid meil osakonnas jagub! Kuigi andmeanalüüsi oskusi veel paljudel napib, on ideid (nii koomilisi kui tõsisemaid) ja pealehakkamist kül-laga ning loogilist mõtlemist osa-takse samuti hästi kasutada. Sellise kursuse läbiviimine tekitas mõnusat teaduse tegemise lõbu ja huvitavuse surinat nii eksperimentaatorites kui kursuse läbiviijas. Laskem sageda-mini vaim vabaks ja ärgem kartkem eksperimente teha!

UUSI LIHKMEID

KATRIN PRUULMANN

kogenud lastepsühholoog, kes on oma patsientide suur lemmik

Tiia Tulviste

KRISTO BURK

Kristo on see, kelle pärast Eesti tööandja on loonud pretsedendi. Ekstra tema pärast moodustati uutliiki ametikoht — psühholoogi assistent — ainult selleks, et patsientide psüühikast teraste tähelepanekute tegijat ja neid raviarstile hinnalisteks kokkuvõtteks vormistajat praktikanti kauem kinni hoida ja talle palka maksta saaks.

Psühholoogina alles bakalaureuseprogrammis õppijat teadagi tööle võtta ei saa.

Maie Kreegipuu

MERLE TIHASTE

Ta on nii tubli, et saab isegi sõjaväes hakkama

Kenn Konstabel

KUS ME KÄIME?

9. juulist 13. juulini k.a. toimus XXV CINP (*Collegium Internationale Neuro-Psychopharmacologicum*) kongress, kus Tartu Ülikooli psühholoogia osakonda ja Eesti Käitumis- ja Terviseteaduste Keskust (EKTTK) esindasid Marika Paaver, Margus Tõnissaar, Tanel Mällo, Aet Altoa ja Jaanus Harro. 1957. aastal asutatud Rahvusvaheline Neuropsühhofarmakoloogia Kolleegium korraldab kongresse iga kahe aasta tagant ning seekordset veidi pidulikumat juubeliüritust külastasime Chicagos. See oli tõeliselt suur üritus, mis tõi kokku ligi 3000 inimest üle 60st riigist.

Kongressi mahukas teaduslik programm sisaldas sümposiume, postersessioone, õppekursuseid, töötubasid, mis puudutasid meeleolu-, ärevus-, psühhootiliste ning sõltuvushäirete neurobioloogiat või ravi. Igapäevaste plenaarloengute sarja avas NIDA (*National Institute on Drug Abuse*, USA) direktor Nora Volkow, kes rääkis, kuidas kuvamisuuringud aitavad mõista uimastisõltuvusele iseloomulikke muutusi sõltlaste ajus.

Teisel konverentsipäeval esines Guy Goodwin Oxfordi Ülikoolist ettekandega, kus arutles, kas ja miks antidepressandid on head või pahad. Nimelt on Briti meedia viimaste aastate jooksul kujundamas avalikku arvamust, mille järgi depressiooniravimid põhjustavad enesetappe, eriti noortel inimestel. Ometi varitseb antidepressante võtvaid inimesi tõeline oht hoopis depressioonis, mille vastu ravimid välja

kirjutatud on, mitte ravimeis endis, ütleb Goodwin. Lõppjäreldus oli, et antidepressandid pole liiga pahad, kuid nad pole ka piisavalt head, seega on vajadus uute ja paremate depressioonivastaste ravimite järele olemas. Kui uurida, kuidas antidepressandid kognitiivseid protsesse moduleerivad, võiksid need teadmised Goodwini arvates negatiivse pressu pidurdavat mõju uute depressioonivastaste ühendite väljatöötamisele vähendada.

Ametist lahkuva CINP presidendi Brian Leonardi (Iirimaa) loengul oli intrigeeriv pealkiri — „Musta sapi keemia” (*„The Chemistry of Black Bile”*) — ning see keskendus sellele, kuidas mõned endogeensed substantsid (e. endokoidid) võivad osaleda depressiooni tekkes. Näiteks seostuvad depressioonilaadsed seisundid vere põletikumarkerite sisalduse suurenemisega. Ärevuselaadsetes seisundites osalevad aga mitmesugused neuropeptiidid. Efektiivne ravi vähendab ka endokoidide mõju. Musta sapi idee pole seega oma 2400-aastase ajaloo järel kuhugi kadunud ning esitab väljakutseid ka tänapäeva neuroteadusele, lõpetas Leonard oma loengu.

Huvitavaid ettekandeid oli palju ning kõigest osa saada polnud võimalik niikuinii. Tore oli veenduda, et tuntud ja tsiteeritud nimed kuuluvad päris lihast ja luust inimestele. Sümposiumide vaheajal pakusid meelelahutust ravimifirmade ekspositsioonid, kus sai muuhulgas lasta määrata vere kolesteroolisisaldust ja kaasa igasugust nänni alates

pastakatest lõpetades mälupulkadega. Defitsiidi järgi otsustades osutus menukaimaks reklaamkaubaks pointer, millele oma nime võis lasta peale trükkida.

Kongressi sotsiaalne programm polnud nii tihe kui teaduslik, kuid kvaliteedile ei oleks ka nõudlikum konverentsikülalastaja saanud midagi ette heita. Kui avatseremoonial oli elamus peamiselt kulinaarne, siis lõpuüritusel Field Museumis kujunes tipphetkeks näitus Tutanhamonist ja vaarode kuldajastust, mida kõigil kongressil osalejatel privaatsetl külastada võimaldati.

Vaba aja sisustamiseks pakub Chicago rohkelt võimalusi. Ainuüksi kunstimuuseumis (The Art Institute of Chicago) võiks päevi veeta, kuid teisi muuseume, vaatamisväärsusi ning sündmusi on küllaga. Ja me käisimegi muuseumides, jalutasime linnas, vaatasime üle pilvelõhkujad, külastasime bluusiklubi, kontrollisime, kas teatav hamburger maitseb Chicagos samamoodi kui Tartus jne. Eriti meeleolukana jäi meelde üks õhtune ilutulestik Navy Pieril tihedas udus — kuigi raketid, komeedid jm. efektipommid lõhkesid ülalpool udu (mistõttu nende ilu kuidagi imetleda polnud võimalik) ja värvisid selle kenasti ühtlaselt punaseks, kollaseks või rohelisteks, ei vaibunud pealtvaatajate ovatsioonid hetkekski.

Järgmine CINP kongress toimub juba kahe aasta pärast Münchenis!

Aet Altoa

EESTLASED RIIAS, BALTI ASJU AJAMAS.

Riias toimus selle aasta suve hakul, täpsemalt 15.–17. juunil, järjekorras juba seitsmes rahvusvaheline balti psühholoogia konverents. Konverents oli ristitud uhke pealkirjaga „*Baltic psychology in Global Context: where do we stand?*“. Kui küsida, mis meenub eelmainitelt konverentsiga seoses, siis mõned märksõnad: ilus president, eestlaste tarkus, mälu ja proteesid ning Auli. Kohe

kõigest pikemalt.

Alustada tahaksin aga sellest, et mõneti oli käesolev konverents Eesti poolelt vaadatuna eriline: nimelt võrreldes eelnevate väljaspool Eestit toimunud Balti psühholoogia konverentsidega oli sel korral Eestist osalemas rohkem kui 2 inimest, veelgi enam — isegi mõned ettekanded tehti. See võib kõlada irooniana, mida ta siiski ei ole, sest tege-

mist pigem kurva tõsiasjaga — Balti teema ei ole Eesti psühholoogide hulgas just eriti populaarne erinevatel põhjustel ja nii on läinud, et 2000. aastal osales Riias toimunud IV konverentsil vaid ühekaesõrmede jagu eesti psühholooge, ja 2004. aastal Vilniuses VI konverentsil kahjuks mitte ühtegi. See küsimus, kas sellisel konverentsil on tulevikku ja mis saab edasi, on paraku nii

suured küsimused, et allakirjutanu seda vastata ei saa, võiks vaid spekulioneerida erinevate variantidega, kuid see pole selle artikli teema.

Tagasi Riiga ja konverentsi juurde.

Ilus president. Olin pooleldi harival ja pooleldi olude sunnil kaasa võtnud oma tütre, kes vapralt talus inglise keeles edastavat infot psühholoogiast ja psühholoogidest. Avatseremoonia ajal, kuulunud ära kannatlikult konverentsi avama tulnud Läti presidendi, proua Vaira Vike-Freibergi kõne, öhkas ta siiralt: „aga president on neil ilus!“. Nii et tundub, et selles jääme jätkuvalt lõunanaabritele alla.

Eestlaste tarkus. Konverentsi korraldajad olid omajagu vaeva näinud ettekannete kava koostamisega, muuhulgas kokku kogudes toredaid kraadiõppurite töid. Veelgi toredamaks läks aga lugu siis, kui kuulutati välja parima kraadiõppuri poolt esitatud ettekande auhind — selle pälvis TÜ psühholoogia osakonna doktorant René Mõttus oma ettekande „*Investigating personality at different levels of cognitive ability*“ eest. Siinkohal võib nentida, et näete, kulla lätlased ja leedukad

— massiga ei löö, aga kvaliteediga küll. Sama sõnumit kandis ka prof Alliku loeng balti psühholoogide tsiteeritusest, mida kohati võeti vastu allasurutud pooltigateda-kadedana (sattusin istuma keskealiste Leedu daamide ette).

Mälu ja proteesid. Igal konverentsil peab olema oma pärl, kasvõi ükski. Kui tavaliselt on olnud balti konverentside „tähed“ välis-baltlased (prof Valsiner, Pangsepp jt), siis seekord osutus selleks prof Lars-Göran Nilsson Rootsist, Stockholmi Ülikoolist. Prof Nilsson rääkis mälu uuringutest, mille peamine küsimus geenide ja keskkonna vahelisest interaktsioonist. Mis selgus? Näiteks see, et dementsusele kalduvad enam need inimesed, kes kannavad hambaproteese.

Auli. Tagasi alguse ehk avatseremoonia juurde. Eks kõik ju üritavad leida midagi lõovat ja samas omast korraldajarahvale illustreerima ürituse algust. Lätlased olid selleks korraks palunud konverentsi sisse juhatama ansambli Auli. Ei tea, kuidas teistele mõjus, kuid minule, kes ma suur folkloori ja etnomuusika pooldaja olen, jättis kustumatu mulje torupillide ja trummide

kooskõla. Tore vaheseik kolmandalt konverentsipäevalt — tekkis mõte uurida kohaliku muusikapoodide lettidele, kas sellelsinatsel ansamblil ka üllitis leidub. Kommunikeerudes sõbraliku suveniiripoe müüjaga ning küsides soovitu järele, vaadati mulle otsa ja naerutati avalalt „you are psychologists“. Varjama ei hakanud, hoopis uurisin, millest selline tabav äratundmine? Selgus väga proosaline asjaolu — nimelt oldi seal poes juba korduvalt seda plaati küsimas/ostmas käidud ja muidugi ka lahkelt oma põgusa kontserdi muljeid ja taustu jagatud. Igal juhul, kes tunneb huvi, millega lätlased kolleege võluda üritavad, võivad allakirjutanu käest helikonservi laenata ja end kurssi viia. Konverentsi materjale (teeside kogumikku) võib samuti küsida ja seda siis mõnusa muusika kõrvale lugeda.

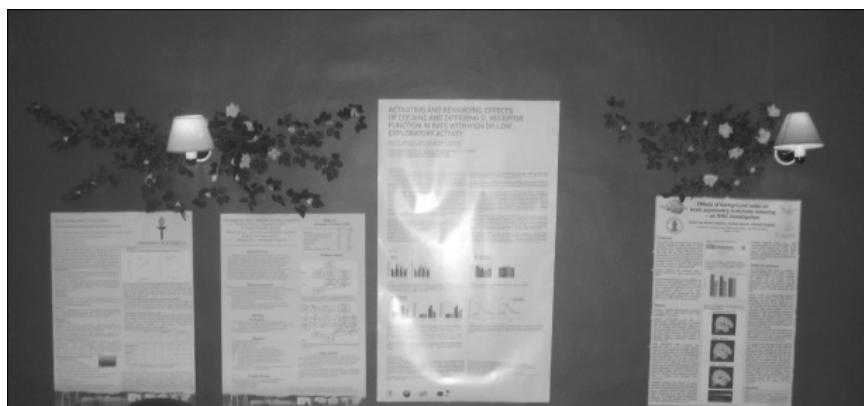
Mis saab Balti konverentsist edasi? See sõltub meist kõige otsesemalt. Nimelt, on korraldamise järg taas eestlaste käes: 2008. aastal siis Eestis 8. konverents.

Kaia Kastepõld-Tõrs

ESIMENE PÕHJA- JA BALTIMAADA PSÜHHOLOOGIADOKTORANTIDE SÜGISKONVERENTS

25.–27. septembril toimus Nelijärve puhkekeskuses Esimene Põhja- ja Baltimaade psühholoogiadoktorantide sügiskonverents, millel osales ligi 90 doktoranti ning teadlast Eestist, Soomest, Rootsist, Taanist, Norrast, Venemaalt ja Lätist.

Maaillise Purgatsi järve kaldal toimunud kolmepäevasel tiheda interdistsiplinaarse programmiga kohutimisel esinesid plenaarloengutega Jüri Allik, Rasa Barkauskiene, Lars Dencik, Liisa Keltikangas-Järvinen, Risto Näätänen, Sandra Sebre, Andrey Solovyev ja Rita Zukauskienė. Kahtlemata osutus kogu ürituse tõmbenumbriks prof. Näätäneni ettekanne *The mismatch negativity — a unique index of sound discrimination*, milles endine Soome Teaduste Akadeemia president esitas ülevaate automaatsest erinevuse avastamisest

Nelijärvel rippusid postriid, õitsesid lilled ning laulsid linnukesed.

vastuvõetavas helilises informatsioonis aju elektrilise aktiivsuse tasandil. Töötoad, kus esinesid nii kogunud eksperdid kui noorteadlased, keskendusid arengupsühholoogia, liikluskäitumise ning meditsiinilise käitumisteaduse teemadele, samuti

käsitleti emotsioonide ja tunnetuse neuraalse baasi määratlemist ning süveneti aju-uurimise meetoditese. Lisaks esitasid doktorandid oma uurimistulemusi stendiettekandena hilisõhtusel postersessioonil, mille jooksul sai näpunäiteid ja ideid

teemade edasiarendusteks regiooni silmapaistvatematelt spetsialistidelt. Kohvipauside ning pisukese loenguvaba aja veetmist värskes õhus soosis soe päikseline sügisilm; seda kasutati nii paadisõiduks kui jalutuskäiguks ümber järve ning kaks entusiastid käisid veetemperatuuri trotsides veel ka ujumas. Öhtuse mitteformaalse suhtluse keskpunktiks sai doktorantide spartalike

elutingimustega ühiselamu neljanda korruse kolakamber, mis pärast väikesi mööblissepuutuvaid ümberkorraldusi sai iseloomuliku lauakuju järgi nimeks *Almost the Plus-Maze*. Parematel hetkedel mahutas see paarikümmend nii kraadiga kui kraadita tegelast ning vestlus ei vaibunud enne varajasi hommikutunde.

Tänu NordForsk'i toetusele toimub järgmine Põhjamaade ja Balti

riikide käitumis- ja terviseteaduste konverents 2007. a. Stockholmis.

Kadri Kõiv

*Konverentsi korraldas Tartu Ülikooli käitumis- ja terviseteaduste doktorikool koostöös Soome psühholoogia doktorikooliga. Konverentsi korraldamist toetas Euroopa Liidu tõukefondide meede 1.1.

ATEENAST EMAJÕE ATEENASSE

Palavas Ateenas toimunud 13. Euroopa Isiksusepsühholoogia Kongressile tuli lennata just siis, kui kodu-Eesti juulikuumus oli alles tegemas ruumi mõnusamatele ja jahedamatele aegadele. Nii ei olnudki vaja harjutada alalist veepudeli näpus hoidmist — see komme oli juba Eestis külge jäänud.

Posteritorudega kaasreisijaid togides trügis lennukisse õige mitu eesti psühholoogi ja enne konverentsi avamist Akropolise mäel tehtud kiirel tiirul leidsime eestlaste teadusrühmale veelgi täiendust. Nii et konverentsi avakokteilipeol Ateena Ülikooli sisehoovis võis soojakute ja ehitusmaterjalihunnikute vahel kokku loendada tervelt seitse singirullide või veiniklaaside järele tõttavat noort ja entusiastliku eesti psühholoogi. Pole ju paha, mis! Ilmne märk sellest, et väikesest Eesti suur isiksusepsühholoogia ei saa märkamatuks jääda ka laiemas

maailmas. Aga selle juurde on mul põhjust veel pärast tagasi tulla.

Kongress oli tore päris mitmel põhjusel. Kas või selle pärast, et mulle meeldis enamik olulistest ettekannetest. Näiteks läksin suurte ootustega kuulama ühte oma iidolistest inimestevaheliste erinevuste uurimise valdkonnas, Ian J. Deary't Edinburghi Ülikoolist. Ma ei pidanud pettuma, ettekannet oli kogu raha eest ja enamgi veel. Mis Deary'l muidugi viga rääkida, tal on kasutada erakordselt head andmed. Nimelt täitsid 1. juunil 1932a peaaegu kõigi 1921a sündinud Šotimaa koolilapsed ($N = 87\,498$) ühe ja sama vaimsete võimete testi. 4. juunil 1947a täitsid sama testi pea kõik 1936a sündinud Šotimaa koolilapsed ($N = 70\,805$). Andmed on säilinud ning nende inimeste elukäiku on õnnestunud hiljem tagantjärele jälgida (näiteks registreid linkides). Arvestatav osa elus testitud otsiti 1997a üles ja sest-

peale on neid põhjalikult ja regulaarselt testitud, seda psühholoogiliste, sotsiaalsete, meditsiiniliste, geneetiliste jm näitajate osas. Öelge, kellel on veel võimalik ette näidata sellised andmed! Tegemist on unikaalse võimalusega uurida lapseas mõõdetud vaimse võimekuse seoseid hilisema elukäigu kõige erinevamate aspektidega. Seoseid on igatahes palju ning nende andmete varal on valminud juba kümneid artikleid ja lõppu ei tule neile ilmselt niipea. Sealjuures, tegemist ei ole mingi arutu jupikaupa avaldamisega (*piecemeal publication*): enamikul neist artiklist näib olevat mõni oluline sõnum psühholoogidele, epidemioloogidele, molekulaargeneetikutele vm uurijatele. Imetlusväärne, ilma naljata.

Aga lisaks Deary'le oli meelde jäävaid ettekandeid teisigi. Näiteks, ühel hommikul pidas David P. Schmitt värvika loengu promiskuiteedist ja selle tagamaadest. Ehkki minu arvates ei ole see eriti üllatav tulemus, et lühiajaliste partnerite valimisel heidavad mehed ja eriti just naised silma eelkõige seksika välimusega vastassoo esindajatele, samal ajal kui pikaajaliste partnerite valikul arvestatakse ka teisi omadusi, suutis Schmitt oma karismaatilisusega mind peaaegu veenda, et selle tõdemuseni jõudmiseks oligi vaja küsitleda just täpselt 14 059 inimest 48 maalt.

Kuigi ettekandjate hulgas andsid üldiselt tooni minu meelest mõnevõrra pinnapealsed n-ö küsimustikke korreleerivad inimesed, suutsid ka mõned süvitsi minevamad uurijad ennast kuuldavaks teha ja mind veenda, et uurimuste läbiviimine algab parematel juhtu-

Koeri oli Ateenas tõesti palju. Teadusetempli ukse avamist nad ei seganud, aga mõne ateenalase koduteed tõkestas küll elav barrikaad.

del siiski mõttetööst ja alles siis saab hakata andmeid koguma. Ka teise järgu ettekannetest oli arvestatav osa siiski põnevad. Põnevad esiteks selles mõttes, et millega ja kuidas võiks tegeleda, aga põnevad ka ses osas, et millega ja kuidas ei oleks vaja tegeleda.

Mõned pettumused olid muidugi ka, näiteks ärajäänud ettekannete tõttu. Ma lootsin väga näha üldintelligentsuse põhjapanevat tähtsust *seletada* üritava teooria autorit ja propageerijat Linda Gottfredsoni, aga ootamatu terviserike sundis ta viimasel hetkel konverentsist eemale hoidma. Samuti tahtsin väga näha ja kuulata Adrian Furnhami, kes on tuntuks saanud oma erakordselt suure produktiivsusega ja mitmete huvitavate avastustega (näiteks tõestas Furnham koos kolleegidega hiljuti, et ehkki naised saavad

keskmiselt madalamaid tulemusi kondoomi kasutamise enesetõhususe skaalal kui mehed, on madalad tulemused sellel skaalal mõlema soo puhul mitme söömishäirete olemasolule viitava tunnuse enustajaks), aga kahjuks oli ka tema viimisel hetkel loobunud ettekande tegemisest.

Üks huvitav ja noorteadlastele kahtlemata eriti kasulik kongressi raames toimunud üritus oli juhtivate isiksuseajakirjade toimetajate paneeldiskussioon. Kohal olid kõigi paremate ajakirjade esindajad, kes omavahel ja koos publikuga arutasid isiksusepsühholoogia tulevikusuundade üle ning pajatasid oma ootustest avaldada soovivatele autoritele. Räägiti ka avaldamisega seotud hirmudest (näiteks jupikaupa avaldamine — hoidke sellest eemale!). Väga vajalik ja praktiline

informatsioon!

Muidugi tegid kõik meie teadusrühma liikmed ettekandeid. Kõigil oli üles riputada mõni poster, aga esineti ka suuliste ettekannetega. Näiteks rääkis Helle Pullmann isiksuseomaduste stabiilsusest lapse ja noorukieas. Aga — kongressile andis värvika lõpu Kenn Konstabeli saali naerutanud humoorikas ettekanne Tartust ja Tartu Ülikoolist. Kenni ettekande tagamaid kirjeldades ma jõuangi tagasi selleni, miks on põhjust arvata, et Eesti isiksusepsühholoogia on maailmas nähtav: otsustati, et järgmine, järjekorranumbrilt 14. Euroopa Isiksusepsühholoogia Kongress toimub 2008 a suvel ei kusagil mujal kui Emajõe Ateenas ehk Tartus. Tere tulemast!

René Möttus

VÕHIKUD VÕÕRSIL

Juuli alguses, kui Austraaliasse oli saabunud südatalv, käisime Tiia Tullvistega ISSBD (*International Society for the Study of Behavioural Development*) kongressil Melbourne's. Sellel iga kahe aasta tagant toimulaval suurüritusel said juba 19. korda kokku arengupsühholoogid üle kogu maailma. Esindatud oli kirju valik riike, eksootiliste Aasia maade seas torkas eriti suure osalejate arvuga silma Jaapan.

Jaapanlasi harjus silm nägema ka tänavapildis ja kui meie imetuseks oli Melbourne'is raske leida austraalia toidule spetsialiseerunud söögikohta, siis kõikvõimalike *sushi-house*'ide ja muidu jaapani toitu pakkuvate kohtade valik oli arvukas ja mitmekesine. Kohalike seas oli populaarne ka traditsiooniline inglise hommikueine, mille kohustuslik komponent näis olevat paks röstsaiaaviilakas. Söögikohtades, kus sai ise oma hommikueinet komplekteerida, üritasime paaril korral ettekandjaid veenda, et me muna ja röstitud tomati kõrvale tõesti saia ei soovi, aga see ei tulnud kõne allagi.

Esimestel maakera kuklapoolel veedetud päevadel keskendusime hoolikalt ellujäämisele. Lisaks va-

sakpoolsele liiklusele kõnnivad ka jalakäijad Austraalias vasakul tänavapoolle. Hilisõhtuses Melbourne'i lennujaama taksopeatuses asus Tiia varmalt taksojuhi uksest autosse sisenema. Viimane oli mõnevõrra üllatunud, aga paistis juba olukorraga leppivat, kui märkisime ise, et kumbki meist ei soovi tegelikult tema asemel rooli istuda. Minul õnnestus korduvalt valele poole sõitva trammi peatuses oodata ja viimasel

hetkel eluga riskides üle tee õige sõiduvahendi peale tormata. Paljudest potentsiaalselt ohtlikest või rumalatest olukordadest päästis meid kohalike sõbralik ja mõistev suhtumine, millega üldiselt kokku ei hoitud. Ainsaks erandiks oli vanemapoolne taksojuhproua, kes paistis võtvat isikliku solvanguna meie väheseid teadmisi Melbourne'i tänavate paigutusest — tema vaimne kodumaa võiks küll vabalt olla Eesti.

Kongress ise möödus suuremate üllatusteta, ettekandeid ja postreid oli kõikmõeldavatest arengupsühholoogia valdkondadest. Kutsutud esinejatest jäi kõrva Lei Changi huvitav sissevaade Hiina kasvatus-eesmärkide paradigma muutumisse ja teemavalikuga pani kulmu kergitama näiteks Jacqueline Goodnow' ettekanne sellest, kuidas inimesed oma pärandiasju ajavad — et tuua paar näidet. Kongressi ametlikul õhtusöögil õnnestus meil võita kaks vabapääset kinno ja ühel vihmasel õhtupoolikul käisimegi vaatamas Jaapani-Hiina filmi “Sõites üksi tuhendeid miile”. Kui see mingi ime läbi ka meie kinodesse peaks jõudma, siis soovitan vaatama minna — umbkeelse jaapani pensionäri seiklused kommunistlikus Hiinas, sh kokkupuude vanglasüsteemiga, on lühidalt öeldes “Tölkes kaduma läinud” jaapanlaste versioon.

Kongressi lõppedes jäi meile veel mitu päeva kohapeal ringi vaatamiseks, mida ka usinasti ära kasutasime. Esialgse mõtte rentida auto ja ümbuskonnas omal käel ringi vaadata olime juba esimeste päevade olelusvõitluse käigus maha matnud. Õnneks pakkusid mitmed firmad võimalust turismibussiga terveks päevaks linnast välja loodusesse sõita. Ja loodus on Austraalias vapustav.

Meie lähem kokkupuude kohaliku faunaga algas koala-*spottinguga* vabas looduses. Harjumatu silmaga üritasime tabada kõrgete eukalüptipuude otsas tukkuvaid loomakesi. Koaalade rajal jalutades kuulsime entusiastlikult bussijuhilt “meie väikeste sõprade” (kujutlege nüüd 50 eluaasta ringis täiskasvanud meesterahvast seda ütlemas — viimati kuulsin sellist sõnavalikut ja hääletooni “Kaisukaru” lasteaia personali esituses) kohta hulgaliselt erinevaid fakte. Alates sellest, et koaalad ei ole vastupidi levinud arvamusele mitte sugugi karud, vaid hoopis kukkurloomad (nagu ka kangurud, vombatid ja vallabid). Ja eukalüptilehtede kalorivaese dieedi tõttu magavad koaalad 20 tundi ööpäevas — tõsi ta on, kõigist isenditest, keda Tiiaga märgata suutsime, oli silmaga nähtavalt ärkvel ainult üks, kes kiikus innukalt kõrvade lehvides tuulest sasitud eukalüptioksal. Kõik teised olid mingis unefaasis. Lisaks koaaladele tutvusime lähemalt ka paari kanguruga, kes ühes loomafarmis põõsa all raugelt õhuvanne võtsid. Järele mõeldes olid ka nemad mitte just väga virge olemisega. Nagu ka farmis nähtud vombatid. Ja küülikud. Ja koer.

Teravamate elamuste hulka kuulub kindlasti ka öine pingviinivaat-

lus. Lahe äärde paigutatud vaateplatsil saab iga päikeseloojangu ajal näha tillukesti pingviine, kes ookeanist kaldale ujuvad ja jooksupalul liivariba ületades kaldaäärsetesse urgudesse ja põõsaalustesse ööbima tormavad. Selgus, et pingviinid on parajad paniköörid — olgugi, et nende teekond toimub pimeduse kaitsvas varjus, tunnevad nad vajadust ookeani tagasi põgeneda iga kord, kui mõni seltskonnaliige paar sammu veepiiri poole tagasi võtab. Nii nad meist sinna edasi-tagasi seabima jäid.

Enne tagasisõitu kiirustasime veel läbi Viktooria osariigi rahvusgaleriist, kus oli just avatud suurejooneline näitus “Picasso: Love & War 1935–1945”, mis andis hea ülevaate raske iseloomuga kunstniku ja tema kaaskonna sõjaaegsest loominguist. Melbourne'i linn paistis üldse silma mastaapsete kultuuri- ja spordirajatiste rohkusega ning turistsõbralikkusega. On vist õigem jätta kirjeldamata 23-tunnine lennureis Melbourne'ist Londonisse ja seda, mis juhtus meie pagasiga, ning lõpetada siinkohal positiivse noodiga. Austraaliasse tasub kindlasti minna, ka külmal ja kõledal aastajaal.

Luule Mizera

29. EUROOPA NÄGEMISTAJU KONVERENTS PETERBURIS 20.–25. AUGUST 2006.

European Conference on Visual Perception ehk ECVP on iga-aastane nägemistaju-alane konverents, mis toimub alates 1978. aastast. Seekord kogunesid psühholoogia, meditsiini, neuroteaduste, kognitiivteaduste jt valdkondade nägemistaju uurijad esmakordselt ECVP ajaloo jooksul Venemaal, Peterburis. Eesti delegatsioon oli sel aastal arvukam kui kunagi varem — kohale sõitsid Jüri Allik, Kairi Kreegipuu, Aave Hannus, Endel Pöder, Maria Tamm, Andero Uusberg, Carolina Murd ja siinkirjutaja. Lisaks huvile teada saada, millega Euroopa ja muu maailma (kuna osalejate ring ei piirdunud ainult Euroopa mandriga) uurijad parajasti tegelevad ning enda uurimistulemusi presenteerida, oli eestlaste arvukuse põhjuseks kindlasti lühike vahemaa Eesti ja Peterburi vahel

Fragment monumentaalsest kohviruumi seinast (u 1/5, tegelikult oli värviline ja pisut üle-elusuurune).

ning ka see, et rahvusvahelise konverentsi kogemuse saaksid taju- ja isiksusepsühholoogia uurimisgrupi noorimad nägemistaju uurivad magistrandid-doktorandid.

Eestlaste delegatsioon (v.a Endel Pöder) alustas sõitu ida poole taasiseseisvumise aastapäeva hommikul. Venemaa võttis meid vastu üllatavalt kiire piiriületusega, ent see-eest metsatulekahjude suitsu- vine, auklike teede ning tee ääres kõrguvate karuputke tihnikutega. Peterburis majutusime Neva kaldal hotellis „St. Peterburg”, kus interjööri vaadates oli aeg kaheksakümnendatesse seisma jäänud, ent akna alla oli pargitud ristleja „Aurora” ning mis peamine — hotell asus sobivalt konverentsi toimumispai- ga, Peterburgi Sõjalis-Meditiinilise Akadeemia kõrval.

ECVP-le anti avalöök M. V. Lomonosovi kunagises töökohas, Vene Teaduste Akadeemias Lomonosovi enda trikromaatilise värvinägemise teooria vaimus loenguga „Balls, bullets and shot”, mille pidas esimese ECVP üks korraldajatest — John Mollon Cambridge'i ülikoolist. Avakõnedest alates sai selgeks, et nägemistaju alaste aktuaalsete probleemide ja küsimuste kõrval presenteeriti igal võimalikul juhul uhkusega näiteks kosmonautika ja nägemise seoseid ning Pavlovi vaimust kantud töid. Avabanketil andis tooni võimas sõjaväeorkester.

Viie järgneva päeva jooksul toimunud sümposiumid, ettekanded ja postersessioonid olid jaotatud teemade kaupa erinevatesse blokkidesse: bioloogiline liikumine ja liikumistaju, audio-visuaalne interaktsioon, silmaliigutused, binokulaarne ja stereonägemine, nägemisüsteemi dorsaalsed ja ventraalsed teed, nägemisega seotud kahjustuste avastamine ja ravi, optiline vool, aja tajumine, heledus ja kontrast, värvi tajumine (optika ja reetina, kromaatiliste mehhanismide, haiguste, bioloogiliste aluste seisukohast), nägude tajumine, objektide

äratundmine ja mudelid, visuaalne kunst, illusioonid, nägemine ja gravitatsioon, tähelepanu ja visuaalne otsing, muutuste avastamine ja muutusepimedus, 3D ruumi nägemine, modelleerimine, ajaline dünaamika, aju kuvamine, segmentatsioon ja grupeerimine, lugemine, otsuste tegemine, arengu ja vanusega seotud muutused, konteksti mõju tajumisele, tajuline õppimine, jm. Samaaegselt toimusid ettekanded neljas erinevas saalis, mistõttu tuli teha valik, mida kuulata, mida mitte. Kaks korda päevas oli postersessioon — kokku esitati üle 400 posterettekande. Ühest küljest oli teemadering väga eripalgeline ja isegi laialivalgav, ent teisest küljest andis see võimaluse igal osalejal leida midagigi enda jaoks.

Konverentsikeskust asendanud ülikoolihoone auditooriumid ei suutnud neile pandud eesmäärke kahjuks liiga hästi täita. Võrdluseks ja mõistmiseks võite korraldada väikese eksperimendi ning istuda keskmiselt 8 tundi päevas 5 päeva järjest Tartu Ülikooli vana anatoomikumi (Näituse 2) ringauditooriumi puupinkidel. Ainsas enamvähem konverentsipaigaks sobivas saalis olid paraku vähem huvi pakkuvad sümposiumid ning siinkirjutaja sinna kordagi ei jõudnud, sest kui oli valida, kas kuulata teemat „Nägemine kosmonaudi töös” või „Liikumistaju”, siis langes valik oma uurimistööst lähtudes loomulikult viimase kasuks. Humoorikaid (või siis häirivaid) seiku oli korraldusliku poole peal veel. Näiteks takistas esimesel päeval A. Johnstoni ettekande slaidide jälgimist aknast sirav päike, ent korraldajad, selle asemel, et kardin ette tõmmata, otsustasid hoopis videoprojektorit liigutada ning seda mitu-mitu korda järjest. Või siis olukord, kus nägemistaju uurijad karjakaupa mööda ülikooli haigla koridore, ooteruume ja isegi operatsioonisaali haiglas osavalt varjul olevat auditooriumi otsisid, sest suunavate siltidega poldud esi-

algu eriti vaeva nähtud.

See selleks. Konverentsi sisuline võlu (ja valikute tegemise sundolukorra tõttu ka valu) seisnes siinkirjutaja kui esmakordselt rahvusvahelisel erialasel konverentsil viibinu jaoks suures saadavas infohulgas. Üheksast viieni-kuueni toimusid neljas saalis paralleelselt ettekanded. Värskendatud said nii varasemad teadmised (nt. MT ja MST aladest või globaalsest liikumistajust seotuna vormitajuga) kui juurde saadud uusi teadmisi (nt 2D ja 3D liikumise erinevuste ja mehhanismide kohta), küsimusi (nt. kas näiteks nägude/objektide äratundmise katsetes tuleks kasutada staatiliste stiimulite asemel liikuvaid stiimuleid, kuna silm ja aju on arenenud dünaamilist maailma dekodeerima?) ja ka inspiratsiooni. Lisaks ettekannetele olid inspiratsiooni- ja ideedeallikaks postersessioonid, kus sai vahetus õhkkonnas postrite autoritega suhelda, huvipakkuvatesse teemadesse põhjalikult süveneda ning enda uurimistööd maailmakuulsate nägemistaju uurijatega, keda seni vaid oma töödes tsiteeritud, arutada.

Tiheda konverentsiprogrammi kõrval tutvusime ka Peterburi meluga, õppides ära, et kõige unikaalsemad ja odavamad söögikohad asuvad kõrvaltänavates ja kangialustes, et liikluses tuleb tee ületamiseks silmad kinni otsejoones ja hulljulgelt üle tee tormata, et maksimaalselt kahe päevaga taastuvad kunagi olemasolnud teadmised vene keelest ning pärast on venekeelsest parašiitsõnavarast raske lahti saada ja et mõnes restoranis lubatakse minna ja endale toidu kõrvale kõrvalasuvast poest ise vein osta, kui restorani menüüs veini ei ole.

30. ECVP toimub järgmisel aastal Itaalias, Toscana maakonnas, Arezzos.

Nele Kuldkepp

SPORDITEADUSTE KONVERENTSIST PSÜHHOLOOGI PILGUGA

Sel aastal toimus üheteistkümnendat korda 5.–8. juulini ECSS (*European College of Sport Sciences*) konverents Lausanne'is, Shveitsis ning Tartu Ülikoolist mineva kümneliikmelise delegatsiooni seas esindasid psühholoogia osakonda Kairi Kreegipuu, järel doktorantuuris teadustööd tegev Jarek Mäestu ja käesoleva üllitise autor. Lausanne'ist on aja jooksul kujunenud erinevate spordiga seotud institutsioonide maailma keskpunkt, mis sai alguse 1915. aastal sinna Rahvusvahelise Olümpiakomitee (IOC) peakorteri loomisega. Seetõttu oli saabudes kohe selge, et aega peab korralikult varuma ka olümpiamuuseumiga tutvumiseks, mis asetses maalilise Genfi järve kaldäärsel. Majutuse otsimisega jäime veidi hiljaks, kuid muremõtted hajusid koheselt, kui olime mööda järske ja kurvilisi mägiteid pidi jõudnud Lausanne'ist mõnekümne kilomeetri kaugusel asuvasse Sainte-Croix' väikelinna ja leidnud sealt eest meeldiva öhkonaga hosteli. 4147 elanikuga Sainte-Croix asub 1066 m kõrgusel merepinnast Šveitsi ning Prantsusmaad eraldavas Juura mägedes, mille kõrgeim punkt on Chausseron'i mäetipp (1607 m) ning hea ilma korral avaneb sealt vaade ka kaugusest paistvatele Alpidele. Reisiplaan oli paindlik, mis võimaldas nii üks päev enne konverentsi kui ka päev hiljem avastada Shveitsi mägesid ning nautida suurepärasest ümbritsevat loodust.

Konverentsiprogrammi järgi jagunes temaatika laias laastus neljaks, mida tutvustati igahommikusel plenaarsessioonil — tervise heaolu ja sportimine, olümpiamängud, kõrgtehnika sporditeadustes ning

vigastused sportimisel. Ettekanded olid jaotatud üheteistkümnepäevase vahel ning hõlmasid suure tõenäosusega igat aspekti sporditeadustes. Isiklikult sai oodatud viimasel päeval toimuvat sektiooni „*The exercising brain*“, mis osutus äärmiselt huvitavaks ja kõigi nelja ettekande jooksul sai põhjalikult märkmeid tehtud ning isegi mõnele uurimisteemaga seotud küsimusele vastus leitud. Ühe põnevaima ettekande pidas Kaplinna Ülikooli professor St. Clair-Gibson, kes tutvustas oma teooriat kehalise soorituspiirangute, käsitledes aju poolt töödeldava informatsiooni sisu, mis on vajalik treeningu jaoks sobiva tempo modereerimiseks. Tuleb välja, et kõige olulisemaks teguriks seal juures on lõpp-punkti teadmine, mis põhineb mälul eelnevate sarnase kestuse ja vahemaaga sündmustel ning ümbritsevatel keskkondlikel ja sise-mistel ainevahetuslikel seisunditel. Spetsiaalse treeningusessiooni jaoks optimaalse strateegia valiku puhul on oluline „sisemise kella“ töö, mis kasutab pigem skalaarset kui suhtelist aega ja mille põhjal teeb aju otsuse näiteks eesootava vahemaa kohta.

Ette oli nähtud ka kolm posteritekanne sessiooni, mis oli ära jaotatud koguni neljateistkümnepäevase valdkonna vahel, alates spordimeditsiinist, biokeemiast ja molekulaarbioloogiast ning lõpetades sotsioloogilise ja pedagoogilise lähenemisega spordile. Kõige selle juures ei saanud loomulikult unustada jalgpalli MMi, mille olulisus oli seal palju märgatavam kui Eestis, seda juba autode küljes ning rõudel rippuvate erinevate riigilippude järgi, kus esmasel vaatlusel domi-

neerisid Šveitsi, Portugali, Brasiilia, Saksa ja loomulikult Itaalia lipud, üllatuseks oli vähe Prantsuse omi. Konverentsi ajal toimusid just poolfinaalid ning leidis aset ka finaalmäng, seetõttu ka elavnenud tähelepanu ning samuti kajastumine konverentsi kavas, millest võis leida selliseid ettekandeid nagu „*Transfer of African football players to Europe and the media*“ ja „*Comparison of the competitive demands imposed on high-standard football referees and assistant referees*“.

Ettekannete taustal tutvustati messiruumis erinevates boksides sporditeadustes vajalikku aparatuuri ning mitmesuguseid sportimisega otseselt või kaudselt seotud tooteid. Lahkudes võis iga konverentsikülaskas kotist leida erinevate maitsega spordijookide pulbreid ja ka pastat vastavaks otstarbeks, kindlasti ka pudel nende joomiseks treeningul, päikeseblokaatori faktoriga 16 (mäggedes ronimisel osutus isegi vajalikuks), pihustatava vedeliku lihasvalude leevendamiseks, vile, vitamiin ja mida kõike veel. Teaduslikule osale lisaski oli nii võimalus kasutada spetsiaalselt nendeks päevadeks tehnikademonstreerimiseesmärgil loodud jõusaali koos juhendamise- ga kui ka sõudeergomeetri võistlus, mille võit kuulus meeste nooremas vanusegrupis kindlalt eestlastele. Konverentsi tipusündmuseks võib pidada tantsulist eeskava ja sellele järgnenud pidulikkude õhtusööki, kus oli võimalik läbi erinevate ruumide kulgedes degusteerida igale Šveitsi kantonile omapäraseid sööke.

Maria Tamm

TÜ-S KAITSTUD DOKTORITÖÖD

Helle Pullmann, *The development of intelligence and personality traits among Estonian schoolchildren* (Eesti koolilaste vaimse võimekuse ja isiksuseomaduste areng)

Väitekirja peamiseks eesmärgiks on uurida Eesti õpilaste vaimse võime-

kuse ja isiksuseomaduste kujunemist lapse- ja noorukieas. Esindusliku andmebaasi kogumiseks testiti aastatel 2001–2005 kokku üle kaheksa tuhande 1.–12. klassi õpilase 51 koolist. Töö praktiliseks väljundiks on mitmete psühholoogiliste testide normeerimine, mis võimal-

dab nii teadlastel kui koolipsühholoogidel neid haridusmõõtmisel rakendada. Väitekirja peamised tulemused on järgmised:

Eesti 7–18 aasta vanuste koolilaste mittesõnalise üldvõimekuse tase ei erine oluliselt Suurbritannias elavate eakaaslaste vastavatest

näitajatest, kuid vaimse võimekuse arengutrajektoor erineb süstemaatilisel Suurbritannia ja Islandi samaealiste laste omadest. Seejuures leiti, et tüdrukud lahendavad varases noorukieas poistest edukamalt loogilist mõtlemist ja arutlusoskust nõudvaid ülesandeid, kuid alates 15. eluaastast saavutavad poisid paremuse.

Kuigi vanuses 12–18 aastat toimub kiire vaimsete võimete areng, ei esine õpilastel võrreldes täiskasvanutega isiksuse põhiomaduste keskmistes tasemetes olulisi muutusi. Viiefaktorilise isiksusemudeli struktuur areneb täiskasvanute struktuurile sarnaseks 16. eluaastaks.

Samuti leiti, et seostemuster üldise enesehinnangu ja isiksuseomaduste vahel ei sõltu konkreetsest keeleruumist, säilides sarnasena erinevates kultuurides. Väitekirja esitab tulemused, mille kohaselt madal üldine enesehinnang osutub oluliseks õpiedukuse ennustajaks, kui võetakse arvesse vanemates klassides õppivate koolilaste enesekohased hinnangud akadeemilisele edukusele.

Toivo Aavik, *Lexical analysis of Estonian personal values vocabulary and relation to socially desirable responding and parenting practices* (Eesti väärtuste sõnavara leksikaalne analüüs ja seos sotsiaalselt soovitava vastamise ja kasvatustüülidega)

Väitekirja koosneb viiest artiklist, milles põhiliselt tegeldakse personaalsete väärtuste struktuuri ja sisu analüüsiga. Analüüsi tulemused näitasid, et eesti keeles koonduvad väärtusi kirjeldavad sõnad kuude põhilisse rühma: Heasoovlikkus, Eneseupitamine, Vaimsus, Hedonism ja Eneserealiseerimine (I uurimus). Traditsiooniliselt on peetud väärtusi ainult positiivseteks ja elus juhtivateks eesmärkideks, kuid pole kuidagi selge, milline on välditavate aspektide osa inimeste väärtushinnangutes. Arvestades leksikaalset lähenemist võime nentida, et vähemalt keeles on küll hulgaliselt sõnu, mida inimesed käsitlevad välditava-

te eesmärkidena. Üritades tuvastada välditavate printsiipide struktuuraltset paiknemist ihaldatavate väärtuste suhtes, leidsime et üldisel tasemel moodustavad nad tõepoolest vastandid, samas üksikväärtuste tasandil võib väita, et negatiivsed väärtused pole ühegi positiivse väärtusega seotud, vaid pigem moodustavad ühe, eraldiseisva teema eesti keele leksikonis (II uurimus). III uurimus keskendub vanemlike kasvatustüülide ja väärtuste seose uurimisele. Kõik kasvatustüülid olid seotud positiivselt lapsevanemal Heasoovlikkuse väärtustamisega. Kõik kasvatustüülid olid samas negatiivselt seotud Eneseupitamise ja Hedonismiga. Erikoolide laste vanemad hindasid tunduvalt olulisemaks Heasoovlikkust ja Konservatiivsust, Vaimsust aga madalamalt — võrreldes tavakoolide laste vanematega. IV uurimus keskendub sotsiaalse soovitatavuse uurimisele ja uue mõõtevahendi valiidsuse hindamisele. V uurimuse põhiliseks tulemuseks on see, et on tuvastatud üks kultuure ületav dominantne stereotüüp valetajate kohta — nimelt oletatakse, et kõik valetajad varjavad oma pilku.

I Aavik, T., & Allik, J. (2002). The Structure of Estonian Personal Values: A Lexical Approach, *European Journal of Personality*, 16, 221–235.

II Aavik, T., & Allik, J. (2006). Principles that people seek to avoid in their lives — personal values with the opposite sign? Accepted for publication.

III Aavik, A., Aavik, T., & Kõrgesaar, J. (2006). Parenting practices and personal values: comparison between parents of institutionalized and non-institutionalized adolescents, *Trames*, 1, 10.

IV Konstabel, K., Aavik, T., & Allik, J. (2006). Social desirability and consensual validity of personality traits. *European Journal of Personality*, 20, 1–18.

V Aavik, T., Abu-Hilal, M., Ahmad F. Z., Ahmed R. A., Alarco B., Amponsah B., et al. (2006). A world of lies. *Journal of Cross Cultural Psychology*, 37, 60–74.

Kenn Konstabel, *The structure and validity of self- and peer-reported personality traits* (Enese ja teiste hinnatud isiksuseomaduste struktuur ja valiidsus)

Väitekirja peamised tulemused ja järeldused on järgmised:

Isiksuseomaduste struktuuris on süstemaatilised kultuuridevahelised erinevused (I uurimus). Vähemalt kaks tüüpi neist erinevustest (ekstravertsuse ja sotsiaalsuse faktortelgede asend pärast Varimax pöörastamist ning impulsiivsuse seosed ekstravertsuse ja meelekindlusega) on interpreteeritavalt seotud maade või kultuuride üldiste omadustega.

Isiksuseomaduste empiiriline ja kontseptuaalne struktuur on hoolimata varem leitud sarnasustest ka süstemaatilisel erinevad (II uurimus). Omaduste koosinemise tõenäosuste hinnangute põhjal leitud kontseptuaalses struktuuris olid neurotism ja ekstravertsus kirjeldatavad kui sama dimensiooni vastandlikud otspunktid; empiirilises struktuuris (nt hinnangud iseenda või tuttavate isiksuseomadustele) on need omadused enam-vähem üksteisest sõltumatud. Impulsiivsust peeti koosinemise tõenäosuse hinnangutes meelekindluse negatiivseks indikaatoriks ning sõltumatuks neurotismist ja ekstravertsusest; empiirilises struktuuris on impulsiivsus erineval määral seotud kõigi kolme omadusega. Need süstemaatilised ja korratavad erinevused näitavad, et isiksuseomaduste empiiriline struktuur ei ole taandata ainult nende omaduste kirjelduste semantilistele sarnasustele ja erinevustele.

Sotsiaalselt soovitavat vastamist saab küllalt hästi mõõta Hofstee (2003) poolt välja pakutud indeksiga (kõigi väidete puhul korrutatakse väitega nõustumise määr väite sotsiaalse soovitatavusega ning leitakse selliste korrutiste keskmine iga indiviidi puhul, kusjuures nii nõustumise määr kui sotsiaalne soovitus on väljendatud kui kõrvalekaldeid vastamisskaala neutraalsest keskpunktist; III uurimus). Sellise indeksiga mõõdetud sotsiaalselt soovitav vastamine vähendab enese- ja teiste hinnangute

konsensust isiksuseomaduste osas. See tulemus on kooskõlas IV uurimusega, kus leiti, et kõrge enesehinnanguga ja madala neurotismiga inimestel on n-ö kalduvus "ennast upitada", kas väites, et sotsiaalselt soovivad omadused tema kohta kehivad või kirjeldades enda omadusi kui sotsiaalselt soovitavaid. Oluline järeldus mõlemast uurimusest on, et üldiste isiksuseomaduste skoorid koosnevad vähemalt kahest komponendist, millest üht võiks nimetada hinnanguliseks ja teist kirjeldavaks (vrd Saucier, 1994). Mitmemõõtmelistes küsimustikes saab neid komponente mingil määral statistiliselt eraldada.

Väga hinnangulistel isiksusevõidudel on väiksem standardhälve, eriti olukorras, kus vastajal on tugev motivatsioon sotsiaalselt soovitavaks vastamiseks (III uurimus). See tulemus näitab tõenäoliselt sotsiaalsete normide mõju vastustele. Teiselt poolt, kui selged sotsiaalsed normid "hea" vastuse kohta puuduvad, kiputakse isiksusevõidete sotsiaalset soovitavust hindama isenda omaduste põhjal (IV uurimus).

Margus Tõnissaar, *Stress and sociability: individual differences and their neurochemical substrate* (*Stress ja sotsiaalsus: individuaalsed erinevused ja neurobioloogilised alused*)

Depressioon ja ärevushäired on levinud psüühikahäired ja neil on omavahel kõrge komorbiidus. Depressioonile on enam iseloomulikud alanenud meeleolu ja huvi kadumine varasemalt rõõmu ja naudingut pakkunud stiimulite vastu, ärevushäiretele aga füüsilised sümptomid, nagu higistavad peopesad ja südamepeperdamine. Mõlema psüühikahäire tekkimine on seotud nii endogeensete kui psühhosotsiaalsete teguritega. Kui stressi mõju psühhiaatrilistele häiretele on palju uuritud, siis vähem on teada, mis määrab ära erineva tundlikkuse stressi poolt põhjustatud haigustele. Selle kindlakstegemiseks oleks vaja mõista häirete aluseks olevaid genotüüpe, mis mõjutavad isiksuse seadumusi ja vastuvõtlikkust häi-

retele. Loomade puhul on samuti märgatud, et tundlikkus stressile on individuaalne ja võib sõltuda uudistamisaktiivsuse või ärevuse tasemest. Senised loomkatsete mudelid ärevus- ja meeleoluhäirete uurimiseks ei ole perfektsed. Paljud neist võimaldavad suhteliselt hästi sõeluda välja uusi ravimeid, kuid valiidsus psühhiaatriliste häirete simuleerimiseks ja nende aluseks olevate mehhanismide mõistmiseks on küsitav. Tänapäevastel depressiooni ja ärevushäirete ravimisel esineb tihti kõrvalnähte ja nende raviv toime tekib alles pikemaajalisel ravitamisel. Efektiivsemate ravimite leidmiseks on vajalik paremate loomkatsemudelite väljatöötamine, mis võimaldaksid inimestel esinevaid sümptoome sarnasemalt esile kutsuda. Üks tuntumaid loomade depressioonimudeleid on pikemaajalisem erinevate stressorite kasutamine. Üheks võimaluseks oleks sellele aversiivseid elusündmusi jälgendavale mudelile lisaks mõjutada neurotransmitterite süsteeme või selekteerida juba eelnevalt loomad selliste käitumistunnuste põhjal, mis sarnanevad inimese ärevus- ja meeleoluhäirete etioloogias levinud käitumismustritega.

Inimesel on sotsiaalne käitumine olulisel määral seotud isiksuseomadustega, mille kujunemisel on tähtis ka pärilik mõju. Enamus stressirikastest stiimulitest on just sotsiaalset laadi, mistõttu stressiga toimetulek sõltub sotsiaalse suhtlemise efektiivsusest. Sotsiaalse suhtlemise langus on üks olulisi depressioonihaigete sümptomeid, mida teraapia käigus üritatakse sotsiaalse suhtlemise efektiivsust parandades tõsta. Loomkatsetes on sotsiaalse stressi mõju uurimine väga levinud, kuid vähem uuritakse sotsiaalse keskkonna mõju kui toimetuleku vahendit meeleolu ja ärevusega seotud häirete tekkimise vastu.

Inimese käitumise reguleerimisega on seotud mitmed virgatsained ja hormoonid, mille täpne roll ja omavaheline interaktsioon erineva käitumise kujundamisel ei ole väga selge. Siiski, üks olulisemaid virgatsaineid, mida seostatakse sotsiaalse käitumise vahendamise ja meeleolu või ärevushäirete tekkimisega, on

serotoniin ehk 5-hüdroksütrüptamiin. Madalat serotoniini närviülekannet on seostatud suurenenud impulsiivsuse, agressiivsuse ja ärevusega. Samuti on leitud, et ravimite abil serotoniini funktsiooni suurendamine vähendab negatiivsete tunnete kogemist ja tõstab suhtlemise efektiivsust. Ravimite abil, mis serotoniini talitlust suurendavad, ravitakse depressiooni ja ärevushäireid. Samas on serotoniinitalitluse pärilike iseärasuste mõju sõltuv keskkonnast. On leitud vastasmõju serotoniini transpordi efektiivsust määrava geeni funktsionaalsuse ja depressioonini viivate stressirikaste elusündmustega toimetuleku vahel.

Kuna huvi kadumine varasemalt rõõmu ja naudingut pakkunud stiimulite vastu on üks olulisemaid depressiooni sümptomeid, siis on hedoonilise seisundi hindamine magusa tarbimise muutuse põhjal loomade depressioonimudelites laialt levinud. Dopamiin on virgatsaine, mille talitlust peetakse eriti oluliseks hedoonilise seisundi muutuste ja ka sõltuvuse tekkimisel. Paljud uimastid, nagu heroiin, alkohol, kokaiin, amfetamiin ja nikotiin, vabastavad dopamiini. Mõnedes eksperimentides on leitud, et erinev magusa tarbimine loomadel on seotud erineva ärevuse tasemega, aga vähe on informatsiooni selle kohta, kui võrd püsiv on rottide magusa tarbimise seadumus ja kas see on seotud dopamiini funktsiooniga piirkondades (nt. naalduv tuum, juttkeha), mida seostatakse muutuste tekkimisega hedoonilises seisundis.

Väitekirjas kirjeldatud uurimuste eesmärkideks oli kindlaks teha,

- kas krooniline muutlik stress ja serotoniinisüsteemi osaline kahjustus ning nende kombinatsioon tekitavad rottidel neurokeemilisi ja käitumismuutusi, mis sarnanevad depressiooni ja ärevushäirete sümptomitega ning kas on võimalik neid muutusi antidepressandi manustamise abil ära hoida;
- kas sotsiaalne käitumine on rottidel püsiv omadus ja milline on selle seos monoamiinide tasemetega;
- kas sotsiaalse aktiivsuse seadu-

musest sõltub tundlikkus stressile;

- kas magusa vedeliku tarbimine ja eelistamine on rottidel püsiv omadus ning kuidas on see seotud dopamiini D_2 retseptori funktsiooniga naalduvas tuumas ja juttkehas.

Uurimustulemused näitasid, et stressirikka keskkonna ja serotoniinisüsteemi kahjustamine võimaldavad tekitada mitmeid ärevushäirete ja depressioonile sarnaseid käitumismuutusi. Nende kombinatsioon aga tekitab käitumismuutusi, mis on sarnased eelkõige atüüpilisele depressioonile, nagu suurenenud magusa vedeliku tarbimine, kaalumuutused, suurenenud ärevus ja impulsiivsus. Kasutades antidep-

ressanti oli võimalik hoida ära mitmete käitumismuutuste tekkimine. Seega on tegemist mudeliga, mida ka edaspidi saab kasutada ärevuse ja meeleolu muutustega seotud sümptomite uurimiseks loomadel.

Väitekirjas õnnestus demonstreerida, et sotsiaalne käitumine on ka rottidel püsiv omadus ning madala ja kõrge sotsiaalsusega loomad erinevad ajukoe ja rakuvälise serotoniini taseme poolest eesajukoos. Erinev sotsiaalne aktiivsus rottidel võib olla seotud serotoniini aktiivsusega eesajukoos ning serotoniini ja dopamiini interaktsiooniga ventraalses segmentumis.

Erineva sotsiaalse aktiivsusega loomad erinevad ka stressile tundlikkuse poolest, kuna kõrge sotsiaal-

susega rotid olid tundlikumad stressi poolt tekitatud anhedoonia osas, kuid madala sotsiaalsusega loomad muutusid stressi tõttu aktiivsemaks. Tegemist on mudeliga, mis võib olla kasulik meeleolu ja ärevuse häirete neurobioloogia uurimiseks.

Selgus, et lisaks sotsiaalsusele on ka magusa lahuse tarbimine rottidel individuaalselt püsiv omadus, eriti kui seda mõõta öösel, mis on näriliste ööpäevatsükli aktiivne periood. Magusa lahuse tarbimine kui individuaalne püsioomadus oli seotud dopamiini D_2 retseptori funktsiooniga aju naalduvas tuumas. Individuaalsed erinevused juttkeha D_2 retseptori funktsioonis aga võivad mõjutada rottide käitumist uudes situatsioonis.

TÜ-S KAITSTUD MAGISTRITÖÖD JA -PROJEKTID

Denis Matroy, *Rats with high and low exploratory activity: similarities and differences in cerebral oxidative metabolism and sensitivity to chronic variable stress* (Palju- ja väheuudistavad rotid: sarnasused ja erinevused peaaegu oksüdatiivses metabolismis ja tundlikkus kroonilisele mõõdukale stressile).

Magistritöös käsitletakse rottide uudistavat käitumist. Uudistava käitumise all mõistetakse käitumist, mis on suunatud organismist väljaspool oleva keskkonnaga tutvumisele, eesmärgiga võimalikult paremini kohandada organismi vajadusi keskkonna poolt pakutavate võimalustega. Uudiskasti -testi põhjal said välja selekteeritud kahe klatri loomad: väheuudistavad loomad (LE), keda iseloomustab väike motivatsioon uudse keskkonnaga tutvumiseks ning kõrge ärevuse tase tundmatus olukorras ja paljuuudistavad loomad (HE), kes vastupidiselt LE loomadele on kõrge uudistamismotivatsiooniga ja madala ärevuse tasemega. Esimene töö osa kirjeldab ajukoe oksüdatiivse metabolismi — neuronite funktsionaalse aktiivsuse markerit — võrdlust LE ja HE loomadel kahes eri vanuses: 2 ja 6 kuud. Tulemused näitasid, et vähe- ja paljuuudistavate loomade aju aktiivsuse muustrites on eri-

nevused, mis sõltuvad looma east. Üldiselt olid väheuudistavatel loomadel aktiivsemad sensoorse info töötlemisega ja kaitsemehhanismidega seotud ajupiirkonnad, samal ajal kui palju-uudistavatel loomadel olid aktiivsemad motiveeritud käitumisega ja ruumilise infotöötlemisega seotud ajupiirkonnad. Magistritöö teine osa keskendub püsistressi mõjule palju- ja väheuudistavate loomade käitumisele erinevates käitumistestides. Viiendalane püsistressi režiim avaldas mõju nii palju- kui ka väheuudistavatele loomadele: nende kaaluivve oli väiksem võrreldes kontrollgrupi loomadega; sahharoosi 1% lahuse tarbimine ja eelistamine veele oli väiksem, eriti LE loomadel; käitumine stressijärgsetes käitumiskatsetes oli samuti erinev. Selle töö tulemused aitavad paremini mõista uudistamise neurobioloogilisi alusmehhanisme ja võimaldavad paremini arvestada uudisusega toimetuleku rolli kui omaette olulist mehhanismi inimese psüühikahäirete etioloogias.

Kadri Kõiv, *Studies on neurochemical regulation of individual differences in exploratory behaviour and the activating and rewarding effects of psychostimulants* (Uudistava käitumise individuaalsete eri-

nevuste neurokeemiline regulatsioon ja psühhostimulaatorite aktiveerivad ja käitumist tingivad efektid)

Kolmes eksperimendis uuriti individuaalseid erinevusi uudistamisaktiivsuses, selle neurokeemilist regulatsiooni ning seoseid psühhostimulaatorite aktiveerivate ning käitumist tingivate efektidega. Isased Wistar rotid eelselekteeriti uudiskasti meetodil ning klassifitseeriti kui palju- ja väheuudistavad (vastavalt HE ja LE). HE-rotid olid lokomotoorselt aktiivsemad mitmes uudes keskkonnas. Võrreldes baastasemega oli HE-rottide aktiivsus vastusena pärast kokaiini (15 mg/kg) manustamist suurem LE-loomade omast. Käitumuslikku sensitisatsiooni kokaiinile pärast korduvat manustamist ei avaldunud ei HE ega LE loomade puhul, seda sõltumata testikeskkonnast. HE/LE rotid ei erinenud tundlikkuses kokaiini sarrustavale mõjule mõõdetuna tingitud paigaeelistuse paradigmas ega ka rakuvälise dopamiini (DA) tasemelt baastasemel või kokaiiniga stimuleeritult naalduvas tuumas ja striatumis. Striatumis ei erinenud HE/LE loomade vahel koeproovides mõõdetud DA ja selle metaboliitide kontsentratsioon ega ka D_2 retseptori funktsioon mõõdetuna DA poolt stimuleeri-

tud [35S]GTPγS sidumisega. Küll aga avaldus HE loomade kõrgem D1 retseptori funktsioon naalduvas tuumas mõõdetuna läbi DA mõju cAMP-i akumulatsioonile, ent korduv eelnev kokaiini manustamine elimineeris selle erisuse. 5-päevane CCK1 retseptorite blokaad devasepiidiga (10 µg/kg) vähendas uudistavat käitumist HE ja LE loomadel sarnaselt, kuid statistiliselt oluliselt väljendus see efekt ainult vähenenud tõusude arvus. Eelnev CCK1 retseptorite blokaad ei mõjutanud hilisemat amfetamiini (0.5 mg/kg) psühhostimuleerivat mõju.

Pirko Tõugu, *Peer interaction: linguistic measures and social rules* (*Laste omavaheline suhtlus: keelenäitajad ja sotsiaalsed normid*)

Antud töös uuriti 73 4–7 aastase lapse keelenäitajaid, suhtluseesmärke, nende poolt kasutatud sotsiaalseid norme ja nende omavahelise suhtluse tasakaalu. Filmiti 35 poissi ja 38 tüdrukut mängimas kolmes grupis 20 minuti vältel. Salvestis transkribeeriti. Keelenäitajatest vaadati lausungi pikkust, kasutatud sõnatüvede arvu ja jutukust (sõnu minutis); näitajate arvestamiseks kasutati CHILDES programmi. Transkriptsioonidel kodeeriti suhtluseesmärgid ja sotsiaalsed normid. Eeldati vanuselisi ja soolisi erinevusi keelenäitajates, suhtluseesmärkides ja kasutatud sotsiaalsetes normides. Ilmnes, et vanemad lapsed on jutukamad ja kasutavad rohkem rääkima õhutavaid lausungeid, samas kui paremate keelenäitajatega lapsed kasutavad oluliselt rohkem käitumuslikke direktiive. Vanus ja jutukus ennustavad konventsionaalsete reeglite kasutamist kõige paremini. Soolised erinevused ilmnesid sotsiaalsete normide puhul: poisid viitavad sagedamini moraalsele normidele. Suhtlus grupis ei ole tasakaalus, kuna kõige jutukam laps kasutab ka oluliselt rohkem käitumuslikke direktiive ja konventsionaalseid reegleid.

Annika Veldre, *Attributing responsibility and control through discursive practices in email counselling* (*Kontrolli ja vastutuse diskursiivne attributeerimine e-kirjade teel toimivas nõustamises*)

Uurimus keskendub tähenduse loomise ja taasloomise protsessile e-kirjade teel toimivas nõustamises, mis leiab aset ühe Eesti noortenõustamise projekti raames. Töö eesmärgiks oli uurida, kuidas internetinõustamise kliendid konstrueerivad diskursiivselt vastutust ja kontrolli nende elusündmuste üle, mida nad oma psühholoogiliste probleemidega seostavad. Töö on tehtud 80 anonüümse internetivestluse põhjal ning meetodina kasutati diskursuse analüüsi. Klientide keelelised konstruktsioonid näitavad, kuhu paigutatakse vastutus ja kontroll oma elu üle: kas esitletakse ennast kui oma elu juhtivat või eraldatakse ennast protsessidest ja sündmustest. Kliendid kasutavad neid kahte diskursust vahelduvalt ning vaheldumine toimub sagedasti siis, kui räägitakse ebaõnnestumisest ning negatiivsetest emotsionaalsetest kogemustest. Kontrolli mitteomamise tunne on seotud alanenud motivatsiooni ja depressiivsete sümptomitega, mida lehekülje kliendid sageli kirjeldavad. Ekspressiivne kirjutamine internetinõustamise käigus mõjutab viise, kuidas inimesed maailma ja teistesse suhtuvad ning nõustajal on võimalik seda protsessi oma keelekasutuse ning intervjuerimiskoste abil tõhustada.

Tiina Kalda, *Vanemliku käitumusliku kontrolli mõju teismelise autonoomsusele ja seotusele*

Käesolev magistr töö uuris vanematepoolse käitumusliku kontrolli mõju teismelise autonoomsusele ja seotusele lähtudes teismelise vaatekohast. Valim koosnes 6.–12. klassi õpilastest (N=439, keskmine vanus 15,4 aastat, SD 2,1). Kordustestimisel osales 92 õpilast 6., 8., ja 10. klassist. Noored täitsid küsimustiku monitooringu ja kontrolli ning

seotuse ja autonoomsuse erinevate komponentide kohta. Noored, kes tajusid end rohkem kontrollitavat, olid vanematega vähem seotud ja vähem autonoomsed. Monitooring ja kontroll vähenesid vanuse suurenedes, olulised muutused toimusid 12.–13. eluaasta paiku, mil lapsed hakkasid vähem oma tegemisi vanematega arutama ning sellest tulevalt ka vanemad teadsid vähem. Tüdrukud hindasid kontrolli enda üle suuremaks, samas kui poisid häiris kontroll rohkem. Suur isotsustamisvabadus peegeldas vanemas teismeeas tugevamat seotust ja suuremat autonoomsust, nooremate teismeliste puhul oli pigem tegemist halvemate suhete ja vanematest eraldatusega. Personaalsete küsimuste üle otsustatati keskmiselt nooremalt kui prudentsiaalse reeglitega seotud tegevuste üle. Uuringu tulemustele tuginedes võib oletada, et vanemad saavad palju ära teha leidmaks viise oma last kontrollida nii, et laps end kontrollituna ei tunneks, ning seeläbi hoida ära kontrolli tajumisest tulenevaid negatiivseid tagajärgi nii seotusele kui ka sellel põhinevale autonoomsusele. Oluline on seejuures lapse usaldus vanemate vastu kui seotuse üks komponent, mis tõenäoliselt suurendab vanema usaldust lapse vastu ning vähendab vajadust kasutada potentsiaalselt negatiivselt tajutavaid kontrollikäitumisi, kuivõrd lapsed on ise altimad suhtlema ning käituma viisidel, mis hoiavad alal vanematepoolset usaldust.

Andero Uusberg, *Visual evoked potentials for different types of motion changes* (*Erinevat tüüpi liikumise muutuste sündmuspotsentsiaalid*)

Inimese tajusüsteemi toimimist erinevat tüüpi liikumise muutuste (liikumise algus ja lõpp, kiiruse või suuna muutumine) tajumisel on aastakümneid uuritud psühhofüüsikaliste meetoditega. Viimastel kümnenditel on uuritud ka samade stiimulite poolt tekitatud aju elektrilise aktiivsuse muutusi (EEG). Käesoleva töö eesmärk on võrrelda neis kahes uurimisparadigmas ko-

gutud tulemusi, et selgitada aju töö väljundi ja aju elektrilise aktiivsuse vahelisi seoseid. Selleks testitakse, kas psühhofüüsikalisi andmed hästi seletav mudel sobib ka elektrofüsioloogiliste andmete ennustamiseks. Liikumise muutuste taju psühhofüüsikalised korrelaadid on hästi ennustatavad eksponentfunktsiooni abil, mille argumenttunnuseks on muutusele eelnenud ja järgnenud kiiruste vahe astmes $-2/3$. Elektrofüsioloogilisel tasandil on varasemates uuringutes tõestatud üldine korrelatsioon psühhofüüsikaliste näitajate ning liikumise alguse ja lõpu tekitatud sündmuspotentsiaalide komponendi N2 laineharja viivise vahel. Käesolevas uuringus tõestati, et lisaks sellele on N2 laineharja viivis liikumise alguse ja lõpu ning kiiruse muutuse tingimustes sõltus samuti alg- ja lõppkiiruse vahe eksponentfunktsioonist, milles astmenäitaja väärtuseks on $-2/3$.

Maria Tamm, *The effect of mental and physical fatigue on informa-*

tion processing (Vaimse ja kehalise väsimuse avaldumine infotöötlusprotsessides)

Käesoleva töö eesmärgiks oli uurida vaimse ja kehalise väsimuse võimalikke avaldumisi infotöötlusprotsesside erinevatel tasemetel. Võrreldi muutusi kesknärvisüsteemi (KNS) aktiivsuses, reaktsiooniasjas ja vigade tegemises ümberlülituses erinevate raskusastmetega ülesannete vahel, ning subjektiivselt tunnetatud väsimuse ja pingutuse hinnangutes Borgi skaaladel (CR-10 ja RPE) peale erinevaid väsitamisprotseduure. Kõige selgemalt eristuvat tunduvas vaimse ja füüsilise väsimuse avaldumine KNSi tasandil, kus peale vaimset väsitamisprotseduuri on võimalik täheldada KNSi alanenud aktiivsust, mis viitab väsimusele, samas kui peale mõõdukat kehalist pingutust ilmneb pigem vastupidine nähtus. KNSi suurenenud aktiivsus on silmatorkav eelkõige peale intensiivset lühiajalist kehalist pingutust. Erinevatele kiirustele reageerides sai reaktsiooniaeg jagatud

kaheks komponendiks — tundlikkus stiimuli suhtes ning motoorne reaktsiooniaeg. Ilmsiks tuli kehalise vormi positiivne aspekt väsimuse ilmingutes — katseisikutel, kes tegelesid regulaarselt spordiga, kiirenes mootorika peale mõõdukat kehalist tegevust. Vaimse väsitamise puhul see eelis esile ei kerkinud. Ümberlülitumine ühelt tegevuselt teisele nõuab paindlikkust ning kognitiivsete kontrollprotsesside adekvaatset funktsioneerimist. Ümberlülitumine kergelt ülesandelt raskele oli katsetingimus, kus erinevused väsimusprotseduuride mõjus olid kõige silmatorkavamad. Võimalik, et mõõduka kehalise pingutuse positiivne avaldumine infotöötlusprotsessides on ilmne just lühiajaliselt peale antud tegevust. Subjektiivselt tunnetatud väsimus ja pingutus oli peale mõlemaid väsitamisprotseduure silmatorkav ning ei erinenud oluliselt vaimse ja kehalise pingutuse eksperimentide vahel.

TLÜ-S KAITSTUD MAGISTRITÖÖD JA -PROJEKTID

Kadri Troost, *Mõtlemisprotsesside seosed eluga toimetuleku ja sotsiaalse toetusega skisofreeniahaigetel ja tervetel*

Käesoleva magistritöö eesmärgiks on uurida skisofreeniasse haigestunud inimeste mõtlemise, iseseisva toimetuleku ja sotsiaalsete suhete seoseid ning võrrelda tulemusi kontrollgrupi isikut tulemustega. Selleks on uuritud 40 skisofreeniapatsienti ja 39 kontrollgrupi isikut, kes täisid mõistete testi, vaimsete võimete testi, Iseseisva Toimetuleku Küsimustiku (ITK; Kiis, 2005) ja Sotsiaalse Toetuse Küsimustiku (STK; Tina, 1999). Skisofreenia mõju mõtlemise muutustele näitas juba autori eelnev uurimustöö (Troost, 2002), kus leidis kinnitust hüpoteesi, et skisofreeniat põdevad inimesed defineerivad mõisteid tervetega sarnaselt (suudavad kasutada teaduslikku taset), kuid mõtlemisülesannetes teevad tervetest oluli-

selt rohkem vigu, mis tähendab, et skisofreenia mõjul on olemasolev mõistete süsteem mõtlemise juures kättesaamatu. Käesoleva töö ülesanne on kontrollida hüpoteesi, et toimetuleku raskused esinevad pigem skisofreenia diagnoosiga isikutel võrreldes kontrollgrupiga ja neil isikutel, kes kasutavad mõistete defineerimisel ja kategoriseerimisel vähem teaduslikku taset. Teiseks kontrolliti, kas igapäevaeluga toimetulekut mõjutavad enam mõtlemise tase või suhetega seonduvad aspektid. Gruppide võrdlused kinnitasid mõistete süsteemi säilumist skisofreeniahaigete puhul vaatamata mõtlemisülesannete sooritamise raskustele, tervete paremaid tulemusi iseseisva toimetuleku testis ja nende suuremat sotsiaalsete suhete arvu ja kõrgemat rahulolu oma suhetega. Toimetuleku kirjeldamisel olid regressioonmudelid olulised nii skisofreenia olemasolu kui ka teaduslike mõistete kasutamise

suutlikkus mõistete defineerimisel. Mõtlemisülesannete ja suhetega seotud aspektid ei olnud toimetuleku kirjeldamisel olulise tähtsusega.

Kristiina Uriko, *Sünnituskogemuse seosed sünnitusjärgse perioodiga kohanemise, vanemliku rolli tähtsustamise ja abieluga rahuloluga sünnitusjärgse aasta jooksul*

Käesolevas magistritöös uuritakse sünnituskogemuse seoseid sünnitusjärgse kohanemisega. Uurimus annab infot ka esmakordselt eesti keelde tõlgitud Edinburghi Sünnitusjärgse Depressiooni Skaala (*Edinburgh Postnatal Depression Scale*) (Cox, Holden & Sagovsky, 1987) kasutatavuse kohta.

Töö teoreetilises osas on antud ülevaade empiirilises uurimuses vaadeldavatest konstruktidest, keskendudes sünnitusjärgse perioodiga, vanemliku rolli ning paarisuhte-

ga kohanemisega seotud teguritele.

Küsitluses osales 368 isikut kellest 56% moodustasid lastega paarid, 10% oli naisi, kelle mees ei soovinud uurimuses osaleda ning 34% moodustasid üliõpilased.

Uurimuses püstitatud hüpoteesid kajastasid paarisuhte kontekstis sünnituskogemuse seost sünnitusjärgse perioodiga kohanemisel. Sünnituskogemusega seotud teguritenä vaadeldi meditsiinilise sekumise määra ning viisi ja mehe osalust sünnitusel.

Tulemustest selgus, et sünnituskogemus on nii naiste kui ka meeste puhul seotud nii meditsiinilise sekumise määra ja viisi kui ka mehe osalusega sünnitusel. Sünnituskogemusele antav hinnang oli seotud hinnanguga paarisuhte, vanemliku rolliga kohanemise tähtsustamisega, enesehinnanguga ning depressioonile viitavate tunnuste määraga, mis kõik olid mõjutatud sünnituskogemusega seotud teguritest ning soolisest kuuluvusest.

Anneli Veisson, Eesti etnilise identiteedi avatus

Käesolev töö uuris, mil määral on Eesti etniline identiteet avatud teiste etniliste gruppide integreerimisele ja püüdis välja selgitada aspekte, mis aitavad kaasa avatud etnilise identiteedi kujunemisele. Kasutati nii kvantitatiivseid kui kvalitatiivseid uurimismeetodeid, et uurida lähemalt käesolevas uurimuses loodud 4 etnilise identiteedi gruppi: *hajus, suletud, kaitsev ja avatud* identiteet, mis põhinesid kahel etnilise identiteedi dimensioonil: Etniline Uhus ja Etniline Eristamine (Valk, 2001) ja seostati hüpoteetiliselt Marcia (1966) 4 identiteedi arengu staatusega. *Kvantitatiivne* uurimus hõlmas Etnilise Identiteedi Skaalat (EIS) ja NEO Isiksuse küsimustikku ning viidi läbi 1753 isikuga, kellest 1451 olid eesti ja 302 vene rahvusest. *Kvalitatiivses* uurimuses kasutati 48 Eesti kodaniku-

ga, 33 eestlase ja 15 venelasega, läbi viidud pool-struktureeritud intervjuusid. Loodud 4 gruppi erinesid vanuse, isiksuse omaduste ja valitud üksikküsimuste lõikes. Intervjuud tõid esile mitmeid huvitavaid seiku, mis aitasid nimetatud nelja gruppi lahti mõtestada. Käesolev uurimus viitab sellele, et etnilise identiteedi osas võivad erineda erinevad tase- med, mis peegeldavad 4 identiteedi arengu staatust ja on vaadeldavad nii enamus- kui vähemusgrupi liikmete puhul.

Anu Leuska, Noorte alkoholitarbimise seosed sotsiaalsete taustategurite, kontrollikeskme ja enesehinnanguga

Käesolevas magistritöös uuritakse noorte alkoholitarbimist ja selle seoseid mitmete võimalike mõjuteguritega. Käsitletakse noorte alkoholitarbimise seoseid sisemiste teguritega (kontrollikese ja alkoholiga seotud kontrollikese, enesehinnang, subjektiivne rahulolu, tunnetatud kooliedukus) ja väliste teguritega (sõprade ja vanemate alkoholitarbimine, perekonna struktuur, sotsiaalmajanduslikud tegurid). Samuti kirjeldatakse alkoholitarbimise situatsioone ja nende seoseid teiste teguritega. Hinnatakse ka Alkoholitarbimise Situatsioonide Küsimustiku (*The Inventory of Drinking Situations*) ja Alkoholiga Seotud Kontrollikeskme Skaala (*The Drinking-Related Locus of Control Scale*) sobivust Eesti noortepopulatsioonile. Töö teoreetilises osas on antud ülevaade mõnedest teoreetilistest lähenemistest, mis käsitlevad alkoholitarbimise olemust ja võimalikke põhjuseid, samuti alkoholitarbimise võimalikke mõjutegureid.

Uurimuses osales 662 gümnaasiumiõpilast erinevatest Eesti koolidest. Noormehi oli vastajate hulgas 45%, neidusid 55%. Osalejate vanus jäi vahemikku 15–20 aastat, keskmine vanus oli 16,9 aastat. Töös püstitatud hüpoteesid kajastasid

noorte alkoholitarbimise seoseid võimalike mõjuteguritega.

Tulemustest selgus, et noorte alkoholitarbimine on seotud sõprade ja vanemate alkoholitarbimisega, kontrollikeskme ja tunnetatud kooliedukusega. Oluline osa on ka erinevatel alkoholitarbimise situatsioonidel: noored tarbivad alkoholi sagedamini sotsiaalsetes kui negatiivsetes situatsioonides. Noorte alkoholitarbimises esinevad ka soolised erinevused.

Stella Laansoo, Patoloogiline hasartmängimine: ulatus Eestis ning seosed käitumuslike ja isiksuslike riskifaktoritega

Töö eesmärgiks on uurida patoloogilise hasartmängimise ulatust Eestis, selle probleemi tõsidust, põhjuseid ning seoseid isiksuslike ja käitumuslike riskifaktoritega. Üheks olulisemaks isiksuslikuks riskifaktoriks patoloogiliste mängurite juures peetakse kõrge impulsiivsust. Seetõttu on antud uurimuses lähemalt analüüsitud impulsiivsuse seoseid patoloogilise mänguriga. Probleemse ja patoloogilise hasartmängimise ulatust Eesti elanikkonnas ($n = 986$), mõõdeti *South Oaks Gambling Screen* küsimustikuga, mille põhjal jagati mängurid kolmeks: mitteproblemaatilised, problemaatilised ja patoloogilised hasartmängijad. Selgitati välja riskirühmade isiksuslikud ja käitumuslikud faktorid ning uuriti seoseid impulsiivsuse ja riskivalmidusega. Impulsiivsuse mõõtmiseks kasutati Eysencki Impulsiivsuse Skaalat. Kuigi kõrge impulsiivsuse ja hasartmängusõltuvuse raskusastme vahel on oluline seos, näitas regressioonanalüüs, et kõige enam ennustab hasartmängimise patoloogiat mängimine mänguautomaatidega ja mängusõltuvuse olemasolu emal ja/või sõbral.

MIDA MA LUGESIN

Vesteid lugedes hiilivad mõtted...

Turovski, A. (2004). *Loomult loom*. Varrak: Tallinn.

Mida vanemaks ja loodetavasti ka targemaks ma saan, seda enam avastan kurbusega, et minu kallil erialal kohtab puhast tingimusteta armastust üha vähem. Ma ei räägi kitsalt oma valdkonnast, tajupsühholoogiast, kus katsetes tegelikult osalevadki just need kõige lähedased ja kallimad inimesed, vaid psühholoogiast üleüldse. Ja sellest, kuidas formaalne haridus tapab inimeseaitamise sära noortes selgetes silmades. Siira armastuse ja imetluse asemel on huvi – inimene koos oma probleemide ja tahkudega on kõitev, põnev, intellektuaalselt erutav... Andku need mõned kolleegid, kes siiski tegutsevad selles värinaidtekitavas ja endassematvas tundes, mille puudust ma siin kaeban, mulle andeks. Tark – see on natuke arrogantne ja külm küllap ka Eestis, mitte ainult Soomes (vaba interpretatsioon prof. Liisa Keltikangas-Järvineni ettekandest Nelijärvel Põhja- ja Baltimaade psühholoogia doktorikoolide ühisseminaril), ja targad tahame me kahtlemata olla. Muidugi mitte päris nii targad kui üldharidusõpinguid lõpetades ning arutult teiste endasarnastega elu suures kevades ringi tormates, justkui kõikidele hüüdes “Vaadake mind! Kuulake mind! Armastage mind! Sest mina olen kõige-kõige-

kõige targem ja ilusam!”, millest saab aastatega “... üks targemaid ja ilusamaid!” kuni ühel heal päeval küpseb sellest eluterve minakuvand.

Aga bioloog ilmselt nii ei mõtle. Tema tööpoolest armastab seda, keda või mida uurib, olgu selleks või kala sooleparasiidid, nagu Aleksei Turovski puhul, või kasvõi aminohapete järjestus. Sest kuidas muidu saab öelda “imearmas ristiämblik,” “tõruvähike” või “valged albinootilised toredad väikesed loomad” – Turovski vested on pungil täis sooje sõnu kõigi elusolendite vastu. Aga millega vastab tüüpiline psühholoog? “Remissioonis psühhosiga käitub ta igati arukalt ja on hästi toimetulev” või “huvitav on see, et tal kaasneb kõrge neurootilisusega nii erakordselt kõrge enesehinnang kui ka sotsiaalus”... Ehk seda kõike sellepärast, et bioloog justkui annaks endale pidevalt aru, et ta on sellesama uuritava looduse osa, psühholoog aga asetab ennast kõrvale, pakkudes inimesele rohkem või vähem adekvaatset peeglit ja uskudes tõsimeeli, et kui aju (või inimene või käitumine või hingevalu ...) oleks lihtsam, saaks ta sellest küllaltki hästi aru. Ekspert aga ei saa endale professionaalust kaotamata liigset hõivatust lubada. Otse

loomulikult on suuri (nt O. Sacks) ja väiksemaid (mõnedki meie ümber tegutsejad, nimesid nimetamata) erandeid. Tõele au andes toimub samasugune kainenemine mõnikord ka bioloogiga, kui ta juhtumisi sattub olema eksperdi rollis. Siis ütleb ta selgelt ja kindlalt, aga ikkagi omamoodi soojalt hirmuäratava sakilise jutiga roomaja suhtes, et kahtlemata on rästik ohtlik loom, kuid Eestis tuleks ta paigutada ohtlikkuse reas teise kümnesse jättes ettepoole puugid ja praktiliselt kõik poegade imetajad.

Kokkuvõttes tuleb muidugi tunnistada, et ega bioloogi ja psühholoogi näol pole tegu erinevate liikide, vaid sama liigi alamperekonadega, milliseid on mitmeid teisi. Ma ei julge kindlalt reastada, kes populatsiooni mõttes tsentris, kes perifeerias, kuid küllap psühholoog on perifeerias, mis piisava hulga armastuse olemasolul ehk ongi just see perifeeria, kust võib alguse saada suur hüpe. Tundmatusse.

Kairi Kreegipuu

TERE TULEMAST

TARTU ÜLIKOOLI PSÜHHOLOOGIA OSAKONNA
VILISTLASPÄEVADELE

27.–28. oktoobril 2006 Tartus

Reede, 27. oktoober

Lahtiste uste päev TÜ psühholoogia osakonnas, vilistlasõhtu
9–10 Registreerumine Tiigi 78 r 335

Avatud loengud:

10.15–11.45 **Anu Aluoja**, Posttraumaatilise stressihäire kognitiiv-käitumisteraapia, Tiigi 78 r. 332
12.15–13.45 **Kirsti Akkermann**, Sotsiaalfobia kognitiiv-käitumisteraapia, Tiigi 78 r. 332
14.15–15.45 **Tiina Kompus**, Kohtupsühholoogia: kuriteo retsidiivsusriski hindamine, Tiigi 78 r. 118
14.15–15.45 Professor **Jüri Allik**, Sissejuhatus sotsiaalkultuurilisse psühholoogiasse: isiksus, Vanemuise 46 r. 225 (ringauditoorium)
19.00–23.00 Vilistlasõhtu, Tartu Ülikooli Vana Kohvik, Ülikooli 20. Õhtut juhib Andero Uusberg.

Laupäev, 28. oktoober

PSÜHHOLOOGIAKONVERENTS

“Kas psühholoogidel on õigus?”

TÜ Näituse 2 õppehoone aud. 105

9.30–10.00 Registreerumine
10.00–10.10 Professor **Tiia Tulviste** (TÜ psühholoogia osakond, Eesti Psühholoogide Liidu president)
Avasõnad
10.10–10.50 **Tiina Kompus**, kliiniline psühholoog Pseudologia fantastica — sündroom või müstika?
10.50–11.30 **Kristjan Kask** (Leicesteri Ülikool, Inglismaa), Kaks sammu sissepoole, kaks sammu väljapoole: efektiivsed (ja ebaefektiivsed) meetodid lapstunnistajate ütluste kvaliteedi tõstmisel
11.30–12.10 **Priit Pikamäe** (Eesti Vabariigi Riigikohus), Vastuolud tahtluse mõistmisel: psühholoogia- ja õigusteaduslik perspektiiv
12.10–13.30 Lõuna
13.30–14.10 **Kätlin Nummert** (TÜ psühholoogia osakond), Väklambimälestuste hiilgus ja viletsus
14.10–15.10 Professor **Talis Bachmann** (TÜ õigusinstituut, TÜ psühholoogia osakond), Kognitiivse neuroteaduse edusammudest valetamise avastamisel
15.10–17.00 Eesti Psühholoogide Liidu uute liikmete ettekanded: Astra Schults, Peeter Pruul, Pirko Tõugu, Vaike Kumari, Kaia Laidra, Kadri Kõiv, Aire Raidvee

Vilistlaspäevi korraldavad TÜ psühholoogia osakond ja Eesti Psühholoogide Liit
Info ja registreerimine: TÜ psühholoogia osakond, Tiigi 78 r. 334, tel 737 5902,
e-post: departm@psych.ut.ee, <http://psych.ut.ee/psych/> <http://www.epl.org.ee/>